

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ
УКРАЇНИ

КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 242 Туризм,
освітньою програмою «Туристично-екскурсійне обслуговування»

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПІШОХІДНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня Чернишенко
Олени Олександрівни

Науковий керівник:

Антонишин А.П.
кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри туризму

Рецензент: Захарін С.В.,
доктор економічних наук, професор

Рекомендовано до захисту на засіданні
кафедри (протокол № 11 від 05.05.2023 р.)

Завідувач кафедри: Бабушко С.Р. доктор
педагогічних наук, професор

_____
(підпис)

Київ – 2023

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ	7
1.1. Сутність та різновиди пішохідного туризму	7
1.2. Особливості організації пішохідного туризму.....	14
1.3. Історичні аспекти становлення і розвитку пішохідного туризму.....	19
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	27
2.1. Дослідження ресурсного та інфраструктурного потенціалу для розвитку пішохідного туризму на території Українських Карпат.....	27
2.2. Стан рекреаційної бази пішохідного туризму в Українських Карпатах.....	37
2.3. Пішохідні маршрути в перспектах туристичних організацій України.....	48
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	54
3.1. Проблеми та перспективи розвитку пішохідного туризму в Україні ...	54
3.2. Розробка нового туристичного продукту.....	59
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

АНОТАЦІЯ.

Чернишенко О.О. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ – **Рукопис.** Випускна кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм, спеціалізації «Туристично-екскурсійне обслуговування». – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ. 2023.

Висвітленню історії та перспектив розвитку пішохідного туризму в Україні присвячена випускна кваліфікаційна робота. Здійснено трактування понять «пішохідний туризм» і «туристичний прогулянок», охарактеризовано їх особливості та висвітлено процес розвитку та організації пішохідного туризму. Досліджено ресурсний та інфраструктурний потенціал для розвитку пішохідного туризму. Окреслено проблем та перспективи розвитку пішохідного туризму в Україні.

Ключові слова: пішохідний туризм, туристичний похід, екскурсія, оздоровлення, рекреаційні ресурси, полонини, ландшафти.

ANNOTATION.

Chernyshenko O.O. FEATURES OF THE ESTABLISHMENT OF HIKING TOURISM IN UKRAINE: HISTORY AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT - Manuscript.

Graduation qualification work on specialty 242 Tourism, specialization "Tourist and Excursion Service". - National University of Physical Education and Sports of Ukraine, Kyiv. 2023 year.

The final qualification work is dedicated to highlighting the history and prospects of the development of hiking tourism in Ukraine. The essence of the concepts of "hiking tourism" and "tourist hike" is determined, their features are clarified, the process of development and organization of hiking tourism is highlighted. The resource and infrastructural potential for the development of hiking tourism has been studied. The problems and prospects of the development of hiking tourism in Ukraine are outlined.

Key words: hiking tourism, tourist trip, excursion, health improvement, recreational resources, meadows, landscapes.

ВСТУП

Актуальність теми. Пішохідний туризм є найпоширенішим видом активного туризму. Основною метою даного виду туризму в Україні та світі є зміцнення здоров'я людини та розвиток туризму і спорту.

Українські Карпати є одним з найбільш гарних і перспективних районів для розвитку пішохідного туризму в Україні. Особливе прикордонне розташування та багатий природний, культурний і ресурсний потенціал дозволили регіону бути визнаним одним з найперспективніших рекреаційних районів Європи з можливістю надання цілорічних (всесезонних) туристичних послуг. Межуючи з чотирма країнами Центральної Європи (Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією) на західному кордоні України, регіон є гарним місцем для розвитку середньої вартості турів (особливо для жителів ЄС).

Головним принципом розвитку туризму в прикордонному регіоні є забезпечення його збалансованості між екологічною, економічною та соціальною складовими. Одним із важливих і актуальних завдань сьогодення є виявлення проблем розвитку туристичних територій, зокрема Українських Карпат, та розробка теоретико-методологічних засад формування стратегії їх розвитку з урахуванням особливих характеристик функціонування.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні та практичні аспекти пішохідного туризму, методика організації його окремих видів та методичне забезпечення викладені в публікаціях Ю. Грабовського, М. Кляпа, Ю. Щура. Загальні проблеми пішохідного туризму розглядали українські вчені В. Абрамов, О. Булашев, М. Закалдаєв, Б. Пангелов, О. Скалі, Т. Скалі. Географічні аспекти пішохідного спортивного туризму вивчали українські географи В. Казаков, І. Колотуха, О. Колотуха, Я. Євтушенко.

Об'єктом дослідження є пішохідний туризм в Україні (на прикладі Карпатського регіону).

Предметом дослідження є процес становлення та перспективи розвитку пішохідного туризму в Україні (на прикладі Карпат).

Мета роботи – вивчення особливостей становлення пішохідного туризму в Україні на прикладі Українських Карпат.

Для досягнення цієї мети поставлено й вирішено наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти пішохідного туризму;
- охарактеризувати особливості організації пішохідного туризму;
- проаналізувати ресурсний потенціал щодо розвитку пішохідного туризму на території Українських Карпат;
- здійснити дослідження організації пішохідних маршрутів туристичними організаціями в Україні;
- визначити проблеми й перспективи розвитку пішохідного туризму в Українських Карпатах;
- створити новий туристичний продукт пішохідного туризму на території Українських Карпат.

Методи дослідження. Робота виконана із застосуванням загальнонаукових методів (історичний, порівняльний, статистичний, оцінювання, аналізу), спеціальних методів (картографічний, бальної оцінки).

Теоретична основа і методологічна база дипломної роботи. Теоретичною основою дипломної роботи є монографії, наукові статті відомих вітчизняних та зарубіжних вчених з досліджуваної проблеми. Для дослідження були використані матеріали періодичних видань, інформаційні ресурси мережі Інтернет, а також первинні дані, зібрані в процесі виконання дипломної роботи.

Практичне значення. Результати роботи можуть бути корисні для застосування у вищих навчальних закладах, туристичних підприємствах, курсах з підготовки майбутніх фахівців, та для поширення краєзнавчого матеріалу.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків

відповідно до поставлених цілей і завдань. Загальний обсяг роботи 77 сторінок. Бібліографія – 67 посилань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та різновиди пішохідного туризму

Пішохідний туризм – це активний вид подорожей, який передбачає подолання значних відстаней та різноманітних перешкод і вимагає від туристів достатньої фізичної підготовки та володіння різноманітними навичками, в тому числі мистецтвом проходження перешкод так і виживання в складних природних умовах.

Визначимо значення пішохідного туризму у різних джерелах.

У туристичному словнику пішохідний туризм – це подорож особи за певним маршрутом (тобто пунктами, які турист повинен пройти за заздалегідь складеним розкладом руху) з пізнавальною, оздоровчою, спортивною та іншою метою. конкретний шлях поза місцем постійного проживання [4, с. 44].

Академік В. Абрамов визначає поняття «пішохідний туризм» як найбільш доступний вид туризму, який можна розвивати в Україні, та основний вид спортивного туризму. Він також зазначає, що пішохідний туризм являється видом активного відпочинку, який визначається на основі його масовості та простоти пішохідних походів вихідного дня. Пішохідний туризм починається з участі в походах вихідного дня з подальшим накопиченням туристсько-спортивного досвіду, де можна досягти певного рівня спортивної майстерності та підготуватися до участі в поході високої категорії складності [1, с.60].

Науковець О. Колотуха визначає термін «пішохідний туризм» як наймасовіший вид активного туризму, який використовує широкий спектр туристичних ресурсів [31, с.30]. Він трактує поняття пішохідного туризму як вид спортивного туризму, в основі якого лежить проходження туристами маршруту пішки по пересіченій місцевості за певний період часу [33].

Науковець П. Романів у своїх працях, зазначає, що пішохідний туризм – це вид спортивно-оздоровчого туризму, в якому рекреаційні та пізнавальні аспекти мандрівки поєднуються з активною формою пересування [49, с.70].

Поняття пішохідного туризму, за А. Єрко – це вид спортивно-оздоровчого туризму, який полягає в проходженні маршруту пішки, без застосування будь-яких механічних транспортних засобів [20].

Отже, враховуючи підходи до визначення поняття, представлені в науковій літературі, під пішохідним туризмом ми розуміємо фізичну активність з відновленням фізичного та психічного здоров'я людини в природному середовищі, відмінною рисою якого є піша прогулянка від початкового до кінцевого пункту за певний проміжок часу.

З цього випливають первинна та вторинна функціональна наповненість пішохідного туризму. До первинних функцій цього виду туризму належать спортивна, оздоровча (рекреаційна), пізнавальна та життєва; до вторинних, але не менш важливих – освітня, профілактична, реабілітаційна, соціальна, гуманітарна та міжнародна (рис.1.1) [49, с.70].

Рис. 1.1. Функції пішохідного туризму

Джерело: складено автором за [49]

Особливість пішохідного туризму полягає в його доступності, на відміну від інших видів, без специфічного дорогого спорядження чи засобів пересування (велосипед, байдарка тощо). Пішохідні походи можуть проводитись у всіх районах, окрім високогірних (до лінії снігового покриву).

Серед природних перешкод, які відносять до цього виду туризму, характерними для подорожей рівнинною місцевістю є подолання лісових гущавин, схилів пагорбів, ярів, балок, піщаних ділянок, водних перешкод, таких як болота чи заболочені ділянки лісу, канали, струмки, річки. Для гірської місцевості характерні подолання перевалів, вершин, ділянок зі складним рельєфом (порослі травою, круті схили, сніжники). Водні перешкоди в гірській місцевості представлені, зазвичай, річками зі швидкою течією [3, с.11].

Головною формою пішохідного туризму є мандрівка або похід. Наведемо визначення поняття «похід». Похід (подорож) – це діяльність, пов'язана з пересуванням особи в природному середовищі з використанням будь-яких технічних засобів або без них з навчальною, оздоровчою, спортивною та іншою метою.

Туристичний похід – це подорож організованої групи туристів із застосуванням активних форм пересування за визначеним маршрутом, під час якої можливе подолання природних перешкод: ущелин, порогів, печер тощо різної категорії та ступеня складності. Основна умова походу – безперервність маршруту, без якої фізичне та психологічне навантаження різко знижується. В ідеалі напрям руху повинен бути без (або з мінімальною кількістю) радіальних з'їздів і з рівномірним розподілом фізичних, технічних і психологічних навантажень, природних перешкод [14].

В англійській термінології йде поділ пішохідного туризму на кілька видів: більш простий хайкінг і більш складний і тривалий трекінг, що представлено на рис. 1.2.

Рис.1.2. Різновиди пішохідного туризму

Джерело: складено автором за матеріалами[30,36]

З появою добре обладнаних трас для пішохідного туризму сформувався такий його напрям як хайкінг (hiking) – це короткий похід високогір'ям по маркованих і добре підготовлених стежках без нічого. У разі хайкінгу ночівля передбачається в кемпінгу (наметі чи будинку), тому турист бере в рюкзак із собою лише денний запас їжі та води. Іноді походи носять характер подорожі вихідного дня, коли на початку дня людина прибуває в початкову точку маршруту, а наприкінці – залишає фінішну точку (фініш часто співпадає зі стартом).

Хайкінг набув широкого поширення на Заході, що пов'язано з обмеженнями вільного відвідування лісових масивів (майже всі ліси належать до заповідників або закриті для вільного відвідування). А також завдяки можливості надовго не віддалятися від цивілізації [61].

Наступним видом туризму не менш популярним є трекінг (trekking) – це тривала пішохідна подорож гірською місцевістю з ночівлею у визначених місцях. Трекінг передбачає наявність провізії для тривалої подорожі в рюкзаку туриста, а також харчування в кемпінгах або туристичних притулках, розташованих уздовж маршруту.

Часто під час трекінгу навіть не потрібно носити з собою намет, можна ночувати в туристичних притулках, дерев'яних будиночках або в наметах. Це значно полегшує мандрівку і дозволяє непідготовленим туристам піднятися вище 4000 метрів, що було б набагато складніше з важким рюкзаком на спині [54].

Слід відокремити, що хайкінг та трекінг носять організований характер, і відхилятися від маршруту часто заборонено (це може бути небезпечним для життя, особливо в Гімалаях). Слід відокремити, що походи та трекінг носять організований характер, і відхилятися від маршруту часто заборонено (це може бути небезпечно для життя, особливо в Гімалаях). Водночас заборони сходження на маршруті також пов'язані з турботою про природу, щоб мінімізувати шкоду флорі та фауні регіону від походів [54].

Серед інших форм даного виду туризму можна виділити бекпекінг, як мало витратну туристичну поїздку. Бекпекінг – це подорож із наметом та продуктами харчування, що передбачає вільне пересування без жорсткої прив'язки до маршруту й місць ночівлі [33].

У цьому випадку необхідне спорядження його доведеться брати з собою, але ночувати можна не тільки в кемпінгах. Через обмеження відвідування гірських і лісистих місцевостей цей вид туризму на Заході дещо трансформувався і часто називають безкоштовна мандрівка з рюкзаком на спині без прив'язки до організованих турів в туристичними організаціями.

Бекпекери можуть ночувати не тільки на природі, а й у готелях, а також пересуватися різними видами транспорту. Бекпекінг може асоціюватися з вільними подорожами. Дуже часто терміни трекінг, хайкінг та бекпекінг використовуються лише виробниками туристичного спорядження, у той час

як туристичні походи (наприклад, походи до Карпат) можуть включати елементи кожного з цих трьох видів туризму [45].

Привабливість різних видів прогулянок полягає в тому, що вони доступні і корисні практично будь-якій здоровій людині, незалежно від віку і фізичного розвитку, надають велику свободу у виборі маршруту, який відповідає естетичним, пізнавальним і культурним потребам учасників екскурсії.

До переваг пішохідного туризму відносять [50, с.20]:

1. Доступна ціна. Подорожуючи власним ходом, турист економить значні кошти на проїзд. Крім того, наявна можливість спати в наметі під відкритим небом, харчуватися в різних місцях, тобто відмінна можливість побачити світ з середнім бюджетом.

2. Пізнавальні цінності. Щоб пізнати дух міста або країни, побачити їх головні визначні пам'ятки мало. Адже справжній колорит – у житлових кварталах, ринках, кафе та ресторанах, де харчуються місцеві жителі. Туристи можуть зійти з туристичних стежок і помилуватися місцевістю в її справжньому вигляді, поспостерігати за природою і відпочити душею.

3. Свобода вибору. Пішохідний туризм не прив'язує подорожуючих до розкладу руху літаків, поїздів або електричок. Можна змінювати маршрут в будь-який момент, затримуватися в уподобаних місцях, відвідувати визначні пам'ятки, які не входили в початковий план.

4. Простота. Піший туризм у багатьох відношеннях легший за інші види подорожей. Так, перетин кордону пішки відбувається швидше, ніж на авто.

Якщо розглядати недоліки пішого виду туризму, то до них потрібно віднести такі фактори [50, с.21]:

1. Відсутність комфорту. Невпорядкованість місць організації ночівлі, часто польові нічліги припускають самостійне облаштування туристичного табору та створення відносного комфорту.

2. Фізичне виховання. Похід вимагає певного рівня фізичної підготовки. Ті, хто веде малорухливий спосіб життя, мало рухається і практично не бігає, втомлюються в перший же день.

3. Залежність від погодних умов. Кожен турист хоче, щоб під час подорожі погода була теплою і сонячною. Але якщо дощ більш-менш прийнятний для автомобільних і автобусних турів, то йти кілька годин пішки по холоду і під проливним дощем – дуже сумнівне задоволення.

4. Певні законодавчі проблеми в організації пересування на територію інших країн, особливо, якщо мова йде про самодіяльний туризм [41].

Незважаючи на недоліки, піші прогулянки – це здоровий спосіб життя та унікальна можливість ознайомитись з найцікавішими місцями на нашій планеті, витративши при цьому мінімальну кількість коштів.

Таким чином, аналіз визначень дає змогу дійти висновку, що пішохідний туризм – це один з видів спортивного туризму, що має на увазі під собою проходження маршруту по пересіченій місцевості без використання транспортних засобів.

Пішохідний туризм дуже ефективний, так як є частиною активного відпочинку, в якому відбуваються всі види рекреації, відбувається процес відновлення і розвитку сил людини на основі зміни діяльності.

1.2. Особливості організації пішохідного туризму

Незважаючи на якісний та кількісний розвиток багатьох видів транспорту, пішохідні маршрути залишаються популярними і є однією з найулюбленіших форм відпочинку, особливо серед міських жителів.

Пішохідні маршрути дають можливість відчувати позитивну емоційну розрядку та задоволення від спілкування з природою, а також необхідну фізичну активність.

Туристичні пішохідні маршрути класифікують залежно від регіону охоплення на:

1. міжміські (регіональні – охоплюють територію певної області й тривають більше трьох діб, національні – виходять за межі регіону, міжнародні – виходять за межі країни);
2. місцеві – ті, що починаються і закінчуються в одній області (районі) і тривають не більше одного дня;
3. близькі – маршрути тривалістю два-три дні, які можуть охоплювати територію одного або кількох районів.

Відповідно до тривалості туристичні пішохідні маршрути поділяють на короткотермінові та багатоденні.

Відповідно до мети подорожі (призначення) туристичні пішохідні маршрути бувають навчальними; пізнавальними; оздоровчими (рекреаційними); спортивними; екстремальними [43].

За складністю маршруту пішохідний туризм може бути найрізноманітнішим. Від екскурсій і прогулянок вихідного дня до прогулянок складнішої категорії. Більш детально показано у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Параметри, за якими визначається категорія складності пішохідних туристських маршрутів

№	Показники маршруту	Категорія складності маршруту		
		I	II	III
1.	Тривалість маршруту (t), днів (мінімум)	6	8	10
2.	Довжина маршруту (L), км (мінімум)	130	160	190
3.	Максимальна кількість балів за перешкоди (ЛП _{max})	20	30	50
4.	Бали для поточних локальних бар'єрів (LP), які йдуть у залік (не більше)	2	6	20
5.	Бали за протяжні перешкоди (ПП), які йдуть у залік (не більше)	10	20	40
6.	Географічний показник (Г)	Розрахунок відповідно до таблиці		
7.	Автономність (А)	Розрахунок відповідно до таблиці		
8.	Коефіцієнт перепаду висот (К)			
9.	Загальна кількість балів маршруту, категоризовані	12-25	26-59	60-94

Джерело: складено автором за матеріалами [14]

Одним із суттєвих моментів підготовки до походу є розробка та вибір маршруту. На відміну від інших видів туризму, великою перевагою піших прогулянок є свобода вибору маршрутів. Якщо на обраному маршруті зустрічається значна кількість різноманітних перешкод, пішохідний туризм може перетворитися на комбінований, наприклад пішохідно-гірний або пішохідно-водний [38].

Процес складання маршруту можна розділити на два етапи: складання маршруту в цілому, його ствердження і детальне вивчення об'єктів, по яким проходить нитка маршруту. Розробкою маршруту займається ініціативна група учасників на чолі з керівником. Виходячи з цілей та задач походу вибирається район, час і тривалість маршруту. Визначаючи територію, необхідно враховувати можливі фінансові витрати. Виходячи з кліматичних умов вибраного району, узгоджують найкращий час проведення походу. Тривалість походу залежить від багатьох факторів, таких як: фізична підготовка учасників, оснащення групи та ін. [60].

Важливо заздалегідь встановити оптимальний склад учасників походу. Краще, якщо розмір групи буде від 10 до 15 осіб (максимум 20 для одноденних екскурсій). Це забезпечує маневреність, дотримання графіка руху, швидке подолання штучних перешкод. Бажано, щоб усі учасники групи мали приблизно однаковий вік і фізичну підготовку.

Керівник групи несе, відповідно до чинного законодавства, відповідальність за життя та здоров'я учасників групи. Слід пам'ятати, що досвід керівника, його авторитет, знання ним маршруту є гарантією безаварійності походу. Комплектування групи закінчується організаційними зборами, де розподіляють з урахуванням бажання та здібностей кожного обов'язки, проводиться інструктаж з техніки безпеки та складається список учасників за формою: прізвище, ім'я, рік народження, домашня адреса, туристська підготовленість (досвід: перелічуються подорожі, виконані з даного виду туризму), обов'язки в групі, стан здоров'я [2, с.53].

При підготовці до походу необхідно навчити туристів основним елементам похідного спорядження та навичкам таборування. Особливу увагу слід приділити відпрацюванню таких елементів техніки таборування, як встановлення намету в звичайних умовах, розпалювання багаття в різних умовах, переправа через річку по колоді і плавання, орієнтування за картою, компасом і зірками, ходьба в болотистій місцевості, густому невеликому лісі, підйоми і спуски по лісових схилах, місцеві орієнтири і визначення країв горизонту за сонцем.

Під час екскурсії туристи повинні опанувати систему організації пересування за маршрутом походу з бівуаком: правильне пакування рюкзака, приготування їжі, миття посуду, особиста гігієна, заготівля палива тощо.

Для більш підготовлених і витривалих туристів програма може передбачати подальший розвиток, поглиблення і розширення знань, накопичення досвіду, вироблення навичок і вмінь, необхідних кожному грамотному і культурному мандрівникові.

Безпека в пішохідному туризмі (походи, експедиції, екскурсії) складається з декількох складових: вплив природного середовища і стихійних лих; вплив людського фактору; вплив суспільства в цілому [2, с.53].

Виявлено, що більшість нещасних випадків у походах спричинені саме людським фактором, пов'язаним з необізнаністю, некомпетентністю тощо.

Подорож повинна здійснюватися відповідно до законодавства України, законодавства країни, через яку проходить маршрут, туристичного статуту та інших міжнародних туристичних документів.

Обов'язки мандрівника [2, с.55]:

- повинен знати природні фактори навколишнього оточення, які позначаються на безпеку проходження маршруту (сніговий покрив, рівень води, погода) та стан свого організму;
- повинен добре усвідомлювати небезпеки та труднощі подорожі;
- повинні вміти розраховувати свої можливості надати самостійну допомогу собі або постраждалому, не чекаючи на прибуття рятувальників;

- вміти контролювати стан свого здоров'я, оцінювати рівень фізичної підготовленості та, відповідно, рівень своїх спортивних амбіцій;
- нести відповідальність за безпеку подорожі та не вчиняти дій, які можуть завдати шкоди довкіллю та собі;
- при підготовці походу відвідати маршрутно-кваліфікаційну комісію для отримання консультацій щодо підготовки маршруту та маршрутної документації;
- повідомити офіційні служби (в Україні - пошуково-рятувальні служби МНС) та своїх родичів (туриста або керівника подорожі чи керівництво туристичної компанії) про свою подорож;
- розуміти відповідальність менеджера (гіда) і мати сміливість відмовитися від поїздки або проходу через певні небезпечні зони, якщо є підозра на неготовність;
- не порушувати гірські схили й скелі, не рубати живі дерева і чагарники, зупинятися на ночівлю переважно в наявних кемпінгах і використовувати доступні місця для розпалювання багаття;
- не залишати після себе або знайденого сміття (по можливості утилізувати його).

До участі в туристичних прогулянках, екскурсіях та експедиціях допускаються туристи, які мають медичний дозвіл та пройшли інструктаж з техніки безпеки.

При організації туристичних прогулянок, екскурсій та експедицій необхідно враховувати можливий вплив на учасників наступних небезпек [64]:

- 1) садна на ногах у разі неправильного вибору взуття;
- 2) травми та поранення внаслідок неналежного використання гострих та ріжучих предметів, вогню;
- 3) зараження шлунково-кишковими захворюваннями при вживанні води з неперевірених відкритих джерел;
- 4) отруєння неїстівними рослинами, ягодами, грибами;

5) самовільне залишення учасниками місця перебування групи.

При організації туристичних походів, екскурсій, експедицій група повинна мати аптечку з необхідними медикаментами.

Можливість проведення далеких і багатоденних туристичних походів та експедицій повинна бути узгоджена з маршрутно-кваліфікаційною комісією. Тривалість і протяжність походів, програма і природні перешкоди повинні відповідати віку учасників і підготовці групи.

Отже, організація пішохідного туризму на природі є дуже відповідальним процесом і вимагає ретельної підготовки. Прогулянки на природі можуть бути дуже різними за рівнем складності - від екскурсій та прогулянок вихідного дня до складних категорійних походів. Сам похід також сприяє ознайомленню людини з навколишнім середовищем, емоційному та соціальному розвитку.

1.3. Історичні аспекти становлення і розвитку пішохідного туризму

Туристичний рух в Україні пов'язаний з тим, що наша країна довгий період була частиною Радянського Союзу. До Жовтневої революції розвиток туризму не був настільки поширеним, як за радянських часів, хоча деякі події були значними.

З другої половини XIX ст. почалося формування туристичних зон в Україні. У другій половині XIX – на початку XX ст. одним із перспективних регіонів та елітних курортів став Крим, й водночас являвся важливим центром гірського та пішохідного туризму, одним із провідних екскурсійних центрів [11].

Багато зробив для розвитку основ пішохідного туризму «Гурток шанувальників природи, гірських видів спорту і Кримських гір», організований в Ялті наприкінці 1880-х років. Її керівник – лікар В.І. Дмитрієв. Група організовувала експедиції, походи, екскурсії та подорожі для любителів природи з багатьох міст Криму. Професор геології Одеського університету М.

О. Головкінський одним із перших організував у 1876 р. навчально-наукову туристсько-краєзнавчу подорож до Криму для 25 студентів.

У 1890 році в Одесі був заснований Кримський гірський клуб, пізніше перейменований на Кримсько-Кавказький гірський клуб [59].

Він мав філії в Севастополі та Ялті, де проводив добре налагоджену туристичну діяльність. Робота клубу регулювалася статутом, який визначав його мету: «Наукове дослідження краю, вивчення місцевих галузей сільського господарства, збереження зникаючих видів гірських рослин і тварин, історичних пам'яток і різних визначних місць, заохочення відвідування цих місць вченими, художниками і туристами та надання їм усілякого сприяння». Клуб мав свій прапор і печатку, видавав «Записки», присвячені питанням туризму як в Україні, так і за кордоном [39].

Одеський клуб опублікував звіти учасників туру, які сприяють поширенню туризму та збагачують читачів актуальною інформацією. Однак слід визнати, що члени цих гуртків були невеликою групою ентузіастів [25].

Особливу роль у діяльності Кримсько-Кавказького гірського клубу відіграло Ялтинське відділення. Натхненниками та організаторами їх діяльності були лікарі В. М. Дмитрієв і Ф. Д. Вебер. Саме це відділення започаткувало широку природознавчу та екскурсійну діяльність, поклало початок створенню спеціальних туристичних стежок.

Першою у 1899 році була прокладена та облаштована Штангеївська стежка від водоспаду Учан-су до хребта Яйла, одного з найкрасивіших ділянок східного схилу Яйли. Він мав довжину понад 8 верст (8,5 км) і був розрахований на мандрівників будь-якого рівня фізичної підготовки, оскільки рельєф був настільки пологим, що навіть люди без досвіду ходьби могли вільно пересуватися по ньому. По всьому шляху на каміннях робили позначки, що вказували пройдену відстань і напрямок подальшого руху. Це один із перших туристичних маршрутів в Україні.

Наступною за Штангіївською стежкою була розроблена Боткінська стежка, створена на кошти, пожертвовані шанувальниками професора Боткіна.

Даний маршрут зручний і цікавий для туристів, що веде до водоспаду Яузлар, оточеного густими і мальовничими сосновими лісами. Уздовж усього маршруту Боткінської стежки встановлені дорожні знаки та лавки для відпочинку. Незабаром були створені ще дві стежки, що ведуть в гори - Хресна дорога і Дмитрієвська стежка, названа на честь першого президента Ялтинського відділення клубу В. М. Дмитрієва.

Всі туристичні маршрути перебували під ретельним керівництвом членів Ялтинського відділення Кримсько-Кавказького гірського клубу. Їх постійно чистили і впорядковували за рахунок коштів клубу. Крім стежок у Кримських горах, в Чатирдазі, біля печер Біпбас-Коба і Суук-Коба, створено перший туристичний пристанок, яким могли користуватися як учасники Кримсько-Кавказького гірського клубу, так і всі інші подорожуючі[17].

Наступною визначною подією у розвитку підгрунтя сучасного пішохідного туризму стало виникнення на основі туристичної практики систем патріотичного виховання молоді – скаутський рух.

На початку ХХ століття в західних регіонах сучасної України були створені товариства «Пласт», «Сокіл» і «Луг», які використовували подорожі як засіб виховання своїх членів [59].

Його учасники, як і скаути, пізнавали природу та звичаї рідного краю під час туристичних походів.

Спортивно-пожежне товариство «Січ» засноване в 1910 році в Станіславському повіті. Клуб організовував екскурсії, походи, де молодь вчилася орієнтуватися на місцевості, малювати карти, ставити намети, розводити багаття.

Перші «пластові» гуртки в Галичині заснували у Львові П. Франко (син Івана Франка) та І. Чмола в 1911 р. Поняття «скаут» і «пласт» мають багато спільного. Зокрема, англійське слово «scout» перекладається як «скаут» «розвідник».

Коли спілки набрали обертів, відбулася перша присяга «пластового» гуртка в Академічній гімназії у Львові (12 квітня 1912 р.), основоположником

якої був О. Тисовський. Дана дата підтверджує офіційне започаткування «Пласту» як системи патріотичного виховання молоді України.

Найважливішою діяльністю «Пласту» були туристичні походи та створення пересувних і постійних таборів, де молодь активно знайомиться з природним середовищем, набуває досвіду та таборових навичок, отримує фізичну та військово-спортивну підготовку, самовдосконалюється. І. Чмола організував один із перших пересувних «пластових» таборів у 1913 р., а з 1914 р. почав діяти постійний пластовий табір під керівництвом П. Франка. Для координації «пластового» руху була створена Верховна Пластова Рада (ВПР). Проте події, що відбувалися під час та після Першої світової війни, тимчасово припинили діяльність цього товариства. «Пласт» відновив активну діяльність на території України лише після проголошення незалежності у 1992 році [25].

Активними видами транспорту туризм був розвинений у радянський час. Період з 1918 по 1935 рр. характеризувався формуванням організаційної структури туризму.

У січні 1927 року ЦК ВЛКСМ і редакція "Комсомольської правди" провели нараду з питань організації масового туризму. Було вирішено, що туризм повинен набути широкого поширення як потужний засіб підвищення культурного і політичного рівня молоді, ознайомлення її з історією і сучасним життям країни, а також сприяти залученню молоді до комсомолу. Було підкреслено рекреаційну цінність походу та його потенціал для розвитку громадської активності [59].

Чергова реорганізація системи управління туризмом відбулася у 1936 році, коли Центральна виконавча влада СРСР прийняла рішення про передачу самодіяльного туризму в систему добровільних спортивних товариств і туристичних баз з плановими маршрутами Центральному туристсько-екскурсійному управлінню, створеному при Центральній Раді Всесоюзних профспілок. У повоєнні роки самодіяльний туризм відновився. У 1948 році було поновлено роботу Всесоюзного управління по туризму [66, с.205].

Однак у 1962 році Постановою Президії ВЦРПС від 20 липня 1962 року федерації самодіяльного туризму та відділення в спортивних товариствах (ДСО) були ліквідовані, а все керівництво самодіяльним туризмом було передано Центральній раді з туризму, створеній при ВЦРПС. У містах і регіонах країни створюються міські та районні туристичні клуби під керівництвом відповідних рад з туризму.

Самодіяльний туризм включає такі види активного туризму: пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, спелеологічний, авто- та мототуризм. Найпопулярнішим визнано пішохідний туризм.

Саме в ті часи створені перші пішохідні мандрівки до Карпат. Структурно він зміг сформуватися в 50-х роках ХХ століття – коли в містах України виникли перші центри (секції) пішохідного туризму.

У 1978 створено Херсонський туристичний клуб «Славути» для юних туристів з метою розвитку пішохідного туризму. Усі види туризму включають некатегорійні та категорійні походи. Категорійні походи поділяються на п'ять категорій складності (для школярів доступні перша, друга і третя категорії складності). Некатегорійні походи і походи першої категорії складності, як правило, мають високий оздоровчий вплив і проводяться саме з цією метою.

Пішохідний туризм в Україні досяг свого піку на початку 1990-х років, коли кілька тисяч людей на рік ходили в спортивні походи, а комісії з пішохідного туризму існували в усіх обласних федераціях туризму.

З розпадом СРСР та здобуттям незалежності України стара система управління туризмом зазнала краху. Економічна криза та великі проблеми з перебудовою системи державного управління не могли не позначитися на спортивно-оздоровчому туризмі, який спочатку втратив свою популярність у суспільстві[11,с.81].

Найскладніші економічні умови були в 1996-1997 роках, що позначилося на кількості мандрівників. З 2003 по 2007 рік також спостерігався значний спад: перші два роки збіглися з останніми роками президентства Леоніда Кучми, що викликало певне невдоволення серед громадян України. У

2005 і 2007 роках спостерігалось збільшення кількості учасників походів I-III категорій, тоді як кількість учасників некатегорійних маршрутів зменшилася.

Розпочинаючи з 2010 року і до сьогоднішніх днів спостерігається стабільний спад кількості учасників всіх походів. Це пояснюється політичною ситуацією в державі – спочатку обрання на пост Президента України В. Януковича, 2014р. – революція «Гідності», 2022 р. – воєнною ситуацією на території всієї країни.

Загалом можна констатувати, що, на жаль, за часів незалежної України спостерігається тенденція до зменшення кількості туристичних поїздок та їх учасників.

Проте історія розвитку оздоровчо-спортивного туризму свідчить, що цей рух набув масовості лише в умовах стабільної економічної ситуації, коли були створені відносно адекватні умови життя і зросли реальні доходи населення.

Відсутність державного фінансування призвела до того, що існуючі раніше структури управління спортивним і пішохідним туризмом значною мірою перестали функціонувати.

У вересні 2000 року було організовано Федерацію спортивного туризму України, що, безумовно, позитивно вплинуло на реорганізацію спортивного туризму в країні. Проте більше уваги приділяється організації та проведенню змагань, ніж походам, хоча пізнавальний, рекреаційний та виховний вплив походів набагато більший, ніж змагань.

На сучасному етапі пішохідний туризм розвивається у двох напрямках маршрутний туризм (проходження маршрутів для туристських і спортивних прогулянок) та змагальний туризм (підготовка та участь у змаганнях з техніки спортивного туризму).

У маршрутному туризмі до середини 1990-х років основна частина категорійних пішохідних походів здійснювалася за межами України. Зараз за інформацією від Центральної маршрутної кваліфікаційної комісії (ЦМКК) максимальний дозвіл на походи (5 категорій складності) 14 (більше половини)

мають регіональні МКК. Ще 3 ОМКК мають повноваження 4 к. с. Інші МКК мають повноваження від 1 до 3 к. с. При цьому кількість походів 5 к. с. не перевищує 5–6 на рік.

Маршрутний туризм (як і в усьому світі) став доступним лише для заможних українців. За таких обставин варто звернути увагу на наші туристичні регіони, а саме на Карпати.

У сегменті пішохідного туризму в рамках календаря змагань Федерація спортивного туризму України (ФСТУ) щорічно організовує Всеукраїнські чемпіонати зі спортивної ходьби серед дорослих та молоді, 2-3 Всеукраїнські Кубки (один з них проводиться взимку в закритих приміщеннях). У 2006 році вперше було організовано Всеукраїнські змагання з пішохідного туризму серед ветеранів [52, с.10].

Відповідно до розвитку даного виду туризму, запропонована концепція «Програма розвитку пішохідного туризму в Україні», яка поки що являється єдиною для пішохідного туризму. Тому вона є відкритою для обговорення. Головна її мета – відкрити перспективу для розвитку пішохідного туризму.

Таким чином, сьогодні в Україні пішохідний туризм є найпопулярнішим видом спортивного туризму і водночас має ознаки спорту вищих досягнень. Впровадження Комісією з пішохідного туризму ФСТУ новітніх форматів змагань з техніки пішохідного туризму та спортивної ходьби робить його подальший розвиток перспективним.

Висновки до розділу 1

В результаті дослідження теоретичних аспектів розвитку пішохідного туризму, зроблено наступні висновки:

1. Дослідивши сутність поняття пішохідного туризму ми визначили, що це один з видів спортивного туризму, що має на увазі під собою проходження маршруту по пересіченій місцевості без використання транспортних засобів.

Перспективними видами розвитку пішохідного туризму в Україні являється хайкінг, трекінг, бекпекінг та теренкури.

2. Встановлено, що організація пішохідного туризму досить відповідальний процес та потребує ретельної підготовки. Тривалість і протяжність прогулянок, програма та природні перешкоди повинні відповідати віку учасників і підготовці групи.

Подорожі на природі можуть бути дуже різними за рівнем складності - від екскурсій та прогулянок вихідного дня до складних категорійних походів. Сам похід також сприяє підвищенню екологічної свідомості, емоційному та соціальному розвитку.

3. За останні роки в Україні було організовано низку національних та міжнародних трекінгових заходів. Пішохідний туризм поступово стає популярним, але слід зазначити, що політичний ситуація та стан економіки держави позначився також і на цій галузі суспільного життя.

РОЗДІЛ II

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження ресурсного та інфраструктурного потенціалу для розвитку пішохідного туризму на території Українських Карпат

Карпати є один із основних регіонів для організації та проведення пішохідних походів. Різноманітність рослинного світу, мальовничі

ландшафти, чисте повітря, повноводні річки та озера – все це разом з історією та культурою цього регіону утворює унікальний комплекс для розвитку пішохідного туризму [19].

Деякі джерела пояснюють чому пішохідний туризм популяризується саме в регіонах Карпатських гір. Слід зазначити, що територія України, за винятком Українських Карпат, має рівнинний рельєф і майже не має значних природних перешкод, які визначають категорію складності спортивних пішохідних маршрутів. Тому в більшості регіонів України можна здійснювати спортивні прогулянки лише до першої категорії складності, а прогулянки другої та третьої категорій можна здійснювати лише в Українських Карпатах. Тобто зазначається, що поширеність пішохідного туризму обмежується лише гірськими масивами України, його відсоток по відношенню до загальної площі країни невеликий, а поширеність пішохідних маршрутів низька [19,62].

Гірські масиви Українських Карпат знаходяться на заході нашої країни між річкою Дністер та державним кордоном. Це центральна частина великої дуги Карпатських гір, відомої як Східні Карпати (рис. 2.1).

Те, що Українські Карпати розташовані на відносно невеликій відстані від центральних регіонів країни, сприяє залученню туристів з інших частин країни, а близькість до Центральної Європи сприяє залученню відвідувачів з-за кордону.

Українські Карпати – це оригінальний природно-територіальний комплекс, що охоплює широке пасмо середньовисотних гір. Він розділений річковими долинами на окремі гірські масиви – Бескиди, Верховинський або Вододільний хребет, Боржава, Красна, Горгани, Свидовець, Черногора, Чивчини, Мармароські гори тощо [48].

Рис. 2.1. Карта Карпатських гір

Джерело: [28]

Горгани (від Сивуля, 1 818 м) – центральний найвищий масив зі скелястими урвищами. Система гірських хребтів, розташованих у зовнішній зоні Українських Карпат, на території Івано-Франківської та Закарпатської областей. Вони простягаються на 75 км від долин Мізунки та Ріки на північному заході до долини Пруту на південному сході. Його ширина із заходу на схід становить близько 40 км [16].

Бескиди та Покутсько-Буковинські Карпати є нижчими і мають більш еродовані хребти. Верхньо-дністровські Бескиди – частина Східних Бескид в межах Львівської області. На північному сході межують з Прикарпаттям, на південному сході зі Святими Бескидами, на південному заході з Стрийсько-Сансько Верховиною. Середня висота 750 м, максимальна – 1021 м (гора Магура-Лімнянська). Переважає низькогірний рельєф з куполоподібними вершинами хребтів, які розчленовують притоки Дністра: Стривігор, Стрий та інші річки. Гори покриті хвойними і широколистяними лісами.

Покутсько-Буковинські Карпати – гори у зовнішній смузі Українських Карпат в межах Івано-Франківської і Чернівецької областей. Вони простягаються з північного заходу на південний схід приблизно на 75 км від

верхів'їв річки Лючки (басейн Пруту) до румунського кордону . Ширина - до 25-30 км. На північному сході межує з Покутським і Чернівецьким плато, а на південному заході - з Верховинсько-Путильською рівниною. Рельєф Покутсько-Буковинських Карпат характеризується низькогір'ям (до 800 м) і крутосхилими середньогір'ями (до 1483 м, гора Ротило). Гори являють собою систему хребтів (Карматура, Кам'янистий, Брусний, Сокальський, Шурдин, Томнатик, Чімірна і багато інших), розділені річковими долинами Пістинка, Рибниці, Черемошу, Сірету та їх притоками [15,с.19].

Верховинські Карпати є центральною віссю Українських Карпат. Хоча вони не є найвищими серед гірських хребтів (їхня максимальна абсолютна висота сягає 1 700 м), вони слугують головною карпатською улоговиною між басейнами річок Дністер і Тиса. Тут розташовані найважливіші ущелини (Ужоцький, Яблуницький, Воловецький), через які проходять дороги, що з'єднують Карпатський регіон із Закарпаттям. Перевали від Верецького до Яблуницького є найскладнішими для проходження, порізані численними перевалами, найвищою точкою яких є гори Горгани - г. Сивуля. Сивуля (1815 м); від Яблуницького перевалу на південь лежить масив Чорногора з найвищими вершинами Українських Карпат: Говерла (2061м), Петрос (2020м), Ребра (2007м), Гутин Томнатик (2017м), Бребенескул (2035м), Піп Іван (2022м) [58].

Полонинсько-Чорногорські Карпати є найвищими. Вони охоплюють Полонинський хребет, гірські масиви Свидовець і Чорногора та Гринявські гори, які розділені річковими долинами на окремі гірські масиви (Рівнинний, Боржава, Красна). Висота найвищих вершин досягає максимуму в Чорногорі, де шість з них піднімаються вище 2000 м над рівнем моря. Тут же знаходиться найвища точка України – гора Говерла (2,1 тис. м над рівнем моря). Говерла (2 061 м). У цих горах збереглися сліди давнього гірського зледеніння – льодовикові форми рельєфу (цирки та кари).

З боку Закарпаття піднімаються Вулканічні (Вигорлат-Гутинський) гірські хребти. Вони підносяться над рівнинами окремими конусами згаслих

вулканів, злитими в масиви потоками лави, а між ними розкинулися долини стрімких закарпатських річок [8].

Особливою популярністю при організації пішохідної подорожі користуються схили Свидовицького масиву, Чорногори, Гринявських полонин, Боржави, Покутсько-Буковинських гір. Для більш досвідчених туристів чималу цікавість являє багатоденна подорож по Головному Вододільному хребту та на сьогодні найскладніший маршрут третьої категорії складності проходить хребтами Чорногора, Свидовець і Горгани.

Кліматичні умови також сприяють цілорічному використанню туристично-рекреаційних об'єктів регіону. В цілому клімат Українських Карпат помірно-континентальний і теплий, але тепловий режим і умови зволоження сильно змінюються з висотою. Середня кількість днів зі сніговим покривом коливається від 80 (на рівнині) до 120 (у горах), що є надзвичайно сприятливим для розвитку зимових видів спорту [53].

Гори і передгір'я надзвичайно вологі, річна кількість опадів становить 800-1000 мм в передгір'ї і 1500-1600 мм в горах. У міру підйому в гори температура повітря знижується, а кількість опадів збільшується. Взимку на гірських хребтах випадає значна кількість снігу (сніговий покрив може досягати 300 см), що часом спричиняє снігові зсуви та лавини [18, с.16].

Комфортний період для літніх видів відпочинку триває понад 5 місяців на Закарпатті та Передкарпатті. У низькогір'ях - 4 місяці (з червня по вересень). Сприятливі кліматичні умови середньогір'я тривають всього 3 і менше місяців. За кількістю днів зі сприятливими умовами для відпочинку Прикарпатський регіон відноситься до найсприятливіших в Україні [34].

Для організації пішохідних видів туризму важливими є такі фактори як температура повітря, швидкість вітру у високогір'ї несприятливі погодні умови (град, злива і ін.). Найкращий час для спортивних пішохідних походів по Карпатам з другої декади травня до кінця жовтня.

Проте варто зазначити, що в гірських районах у травні ще багато снігу, а в жовтні температура повітря значно знижується, особливо вночі [18, с.17].

Зимові походи мають свої особливості, які в деяких випадках роблять такі походи більш складними та небезпечними, ніж аналогічні літні походи в гірській місцевості (зимовий сніг значно відрізняється від літнього снігу в гірській місцевості). Особливу увагу слід приділити дослідженню лавинно-селевої небезпеки в районі подорожі взимку та ранньою весною. Слід зазначити, що, незважаючи на близькість населених пунктів, становище групи, розташованої на хребті чи в долині, мало чим відрізняється від групи, що знаходиться за десятки кілометрів від дому [37, с.89].

Лісові ресурси Українських Карпат – невід’ємна складова його природно-ресурсного потенціалу, яка відіграє важливу роль в процесі організації різних видів туризму. Ліси Карпатського регіону мають дуже високу продуктивність. Щороку вони поглинають 12,8 млн. т вуглецю і продукують 9,8 млн. т кисню. Ліс також позитивно впливає на емоційний та психологічний стан рекреантів, це зумовлюється його естетичними властивостями. Особливо актуальним це на сьогодні, коли відбувається бурхливий розвиток індустріалізації та урбанізації. Сучасні технології кондиціонування повітря, озонатори можуть конкурувати з санітарно-гігієнічними функціями дерев. Але замінити емоційний вплив вони не зможуть. Рекреанти, знаходячись в лісі милуються красою лісових пейзажів, насолоджуються динамічністю та різноманіттю насаджень.

Серед природних рекреаційних угідь Українських Карпат чільне місце посідають водні ресурси. У Карпатах тече безліч річок, струмків і потічків. Їх кількість сягає понад тридцять тисяч, а загальна довжина становить 46,5 тис. км. Глибокі долини, звивисті русла, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність течій, що надають карпатським річкам особливого характеру (найбільші Дністер, Прут, Черемош, Тиса, Латориця) і сприятливі переважно для колективного відпочинку, водночас існують широкі невикористані можливості для організації індивідуальних пішохідних туристичних маршрутів з природними перешкодами [63, с.72].

Популярними екскурсійними об'єктами у Карпатах є численні водоспади (див. Дод. А). За сильний рев і шум їх називають гуками або шипотами. Річки Українських Карпат живляться талими снігами та дощами. Під час різкого потепління та сильних дощів у будь-яку пору року на річках трапляються сильні паводки. Річки виходять з берегів, несуть пісок і уламки дерев, руйнують мости, проривають водозахисні дамби, затоплюють сади і поля [58].

Озер у Карпатах небагато. Вони невеликі за площею, але дуже красиві. Найвідомішим є озеро Синевир, яке утворилося після того, як річка Тересля була перекрита дамбою внаслідок землетрусу. Є в Карпатах і карстові озера, утворені давнім льодовиком. До них відносяться Бребенескул – найвисокогірніше озеро України, а також Марічейка, Несамовите та інші. До вулканічних озер належать Липовецьке та Синє (див. Дод. Б). Велика кількість і краса водойм – ще одна визначна пам'ятка Карпат, яка приваблює туристів [34].

Фіто генофонд Українських Карпат відрізняється своєрідними ботаніко-географічними рисами, які обумовлені сприятливим, в екологічному відношенні, розташуванням цієї гірської системи. Слід зазначити, що рослинний світ в Українських Карпатах унікальний [35, с. 6].

Флора Карпат нараховує понад 2 тисячі видів вищих спорових та квіткових рослин. Близько 350 видів диких рослин мають лікувальні властивості і широко використовуються в народній та офіційній медицині [34]. Окрім зеленої естетики дерев, кущів, трав'яного покриву, Карпати можуть похвалитись багатоманітною фауною. Тваринний світ має яскраво виражений лісовий характер і налічує половину всіх видів тварин України. Хребетних налічується 435 видів, справжньою окрасою лісів є ссавці і птахи. Ссавців тут 74 види (це майже 77% складу ссавців в Україні). Широко представлені тут також плазуни та земноводні.

На додаток до надмірної експлуатації природних ресурсів у певних районах, люди в Українських Карпатах докладають значних зусиль для

захисту цінних природних ділянок, територій та унікальних ландшафтів. Відносна частка природоохоронних територій в Українських Карпатах становить майже 13% (див. Дод. В). Це втричі більше, ніж в середньому по Україні. Ландшафти Українських Карпат представлені Карпатським біосферним заповідником, природним заповідником «Горгани», чотирма національними природними парками: «Сколівські Бескиди», «Карпатський», «Ужанський», «Синевир» і «Вижницький», а також шість регіональних ландшафтних парків, великі заказники та природоохоронні території інших категорій (рис. 2.2) [40].

Рис.2.2. Положення національних природних парків

Українських Карпат

Джерело: [28]

Плануючи походи в Карпатах слід пам'ятати, що для проходження територією природоохоронних об'єктів (Карпатський заповідник, Карпатський і Синевирський природні національні парки, ландшафтні заказники тощо), необхідно отримати дозвіл відповідних організацій і дотримуватися певних правил поведінки [19].

При організації будь-яких видів туризму важливе значення має транспортна й туристична інфраструктура території.

Продовжимо розглядати транспортну доступність курортів у Карпатах. Гірські райони покриті густою мережею асфальтованих доріг, що з'єднують села з районними центрами. Карпатські села перетинають дороги державного значення, такі як Івано-Франківськ-Ужгород, Чернівці-Ужгород та інші автомагістралі. Через річки побудовані міцні, залізобетонні мости, що мають велику пропускну потужність.

Традиційні дерев'яні мости з перилами та кам'яними стінами досі будують над невеликими річками та струмками. Також поширені підвісні мости через бурхливі річки. Основним видом транспорту в Карпатах сьогодні є автобусний транспорт. Автобусні лінії з'єднують гуцульські села та містечка з обласними центрами. Крім того, залізничний транспорт також відіграє важливу роль у транспортному сполученні. Через Карпатський регіон проходять залізниці Львів-Рахів та Львів-Ужгород (2 лінії). Районний центр Косів в Івано-Франківській області з'єднаний повітряним сполученням зі Львовом та Івано-Франківськом.

Для багатьох відвідувачів Карпат маршрут в гори проходить через Львів. Гості можуть дістатися до Львова поїздом: Київ-Львів, Київ-Ужгород, Черкаси-Львів, Суми-Львів, Запоріжжя-Львів [29].

У Карпатах існує 37 турбаз і притулків, 14 спортбаз та таборів. Щороку до регіону їде близько 2 млн туристів з усієї країни. Великою спортивною базою в Карпатах, що має державне значення є база «Україна», що знаходиться у Ворохті. Популярними є також такі бази на Закарпатті як «Тиса», «Латориця», «Трембіта», «Нарцис», «Говерла», «Світанок», а також Івано-Франківські «Карпатські зорі», «Гуцульщина», «Сріблясті водоспади», «Прикарпаття», «Буковина», «Черемош», «Чернівці», «Джерела Карпат» та багато інших (рис.2.3) [34].

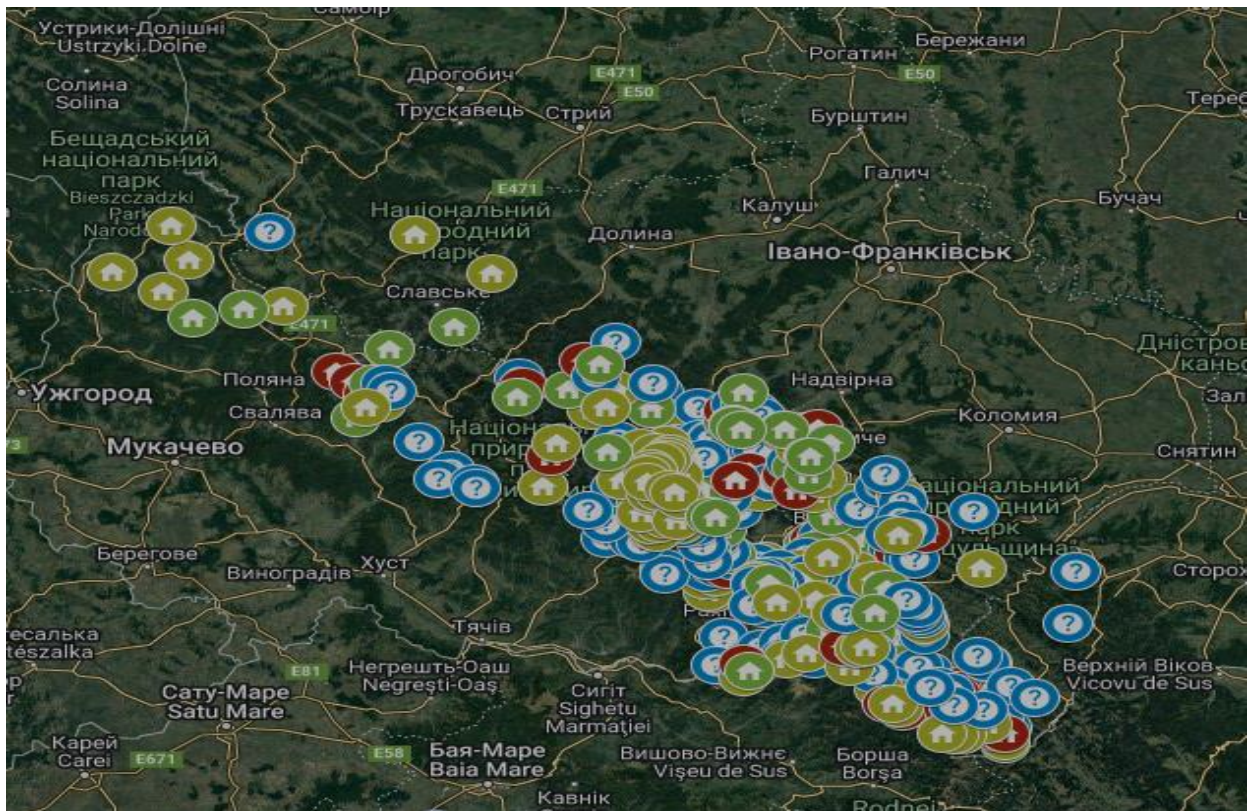

Рис.2.3. Інтерактивна мапа колиб та туристичних притулків
в Українських Карпатах

Джерело: [24]

Найбільшими за розміром і, відповідно, кількістю ліжко-місць є туристичні притулки: «Заросляк» (150 осіб), «Під Кукулем» (105), «На Костричі» (80), «На Маришевській» (57) та інші. Серед сучасних туристичних притулків і колиб виділяються реконструйовані «Явірник» і «На полонині Плісце» та новозбудований табір «Білий Слон. Гаджина» [7, с.66].

Водночас рівень розвитку спеціалізованих будівель чи мережі будівель, що забезпечують захист, тимчасове проживання, харчування мандрівників (туристичні бази, гірські пансіони, гірські туристичні притулки) є недостатнім. Більша частина туристичної інфраструктури фактично не облаштована або зруйнована, а мандрівники користуються ситуативними способами влаштування ночівлі в доступних для них будівлях: мисливських колибах, хатинах для вівчарів тощо.

Суттєво покращує туристичну інфраструктуру наявність туристично-інформаційних центрів. Сьогодні в регіоні їх створено 34 (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Туристично-інформаційні центри

Область	Місто, назва туристично-інформаційного центру
1	2
Закарпатська	<p>м. Ужгород, Туристично-інформаційний центр Закарпатської ОДА; с. Ужок, Ужоцьке відділення Ужанського НПП; с. Стужиця, Ново-Стужицький туристично-інформаційний центр ПНДВ; с. Синевир, Туристично – інформаційний центр НПП «Синевир»; ур. «Глуханя», Туристично-інформаційний центр ур. «Глуханя»; м. Берегове, Берегівський туристичний інформаційний центр; м. Мукачево, Мукачівський міський туристично-інформаційний центр; м. Ужгород, Туристично-інформаційний центр в готелі «Інтурист-Закарпаття»; м. Мукачево, Туристично-інформаційний центр «Сторнац»; м. Перечин, Туристичний інформаційний центр; м. Рахів, Туристично-інформаційний візит-центр «Кевелів»; м. Рахів, Еколого-освітній центр «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника; м. Рахів, Туристично-інформаційний центр «Високогір'я Карпат» Карпатського біосферного заповідника; Солотвинська селищна рада, Туристично інформаційний центр, «Солотвино»; с. Терново, Громадський Ресурсний Центр Розвитку; с. М. Уголька, Інформаційний туристичний центр Карпатського біосферного заповідника «Букові праліси – Всесвітня спадщина ЮНЕСКО»; с. Шаян, Туристичний інформаційний центр; м. Рахів, Туристично-інформаційний центр Ясіня.</p>
Івано-Франківська	<p>с-ще Верховина, Туристично-інформаційний центр «Верховина»; м. Галич, Візит-центр «Галич»; м. Долина, Асоціація «Туристично-інформаційний центр «Бойківщина»; м. Івано-Франківськ, Регіональний туристично-інформаційний центр; с. Ільці, Візит-центр «Ільці»; м. Калуш, Туристично-інформаційний центр м. Калуш; м. Коломия, Туристично-інформаційний центр м. Коломиї; м. Косів, Косівський районний туристично-інформаційний центр; м. Надвірна, Надвірнянський туристично-інформаційний центр;</p>
Львівська	<p>м. Дрогобич, Туристичний інформаційний центр м. Дрогобич; м. Жовква, Туристичний інформаційний центр м. Жовква; м. Львів, Центр туристичної інформації м. Львів – центр міста; м. Львів, Центр туристичної інформації м. Львів – Залізничний вокзал; м. Львів, Центр туристичної інформації м. Львів – аеропорт; м. Самбір, Туристично-інформаційний центр м. Самбір.</p>

Джерело: складено автором за матеріалами [56]

На нашу думку, покращення інформування про туристичний продукт регіону є одним з першочергових і найменш затратних заходів для поживлення пішохідного туризму. Адже найважливішою проблемою є те, що

туристично-рекреаційний потенціал регіону є маловідомим для іноземних споживачів.

Таким чином, Українські Карпати – це регіон, який пропонує можливості для розвитку багатьох видів туризму. Це пов'язано з наявністю гірської системи, відносно високим рівнем безпеки в регіоні та вигідним географічним розташуванням. Однак, як і для більшості туристичних дестинацій в Україні, для їх просування необхідно покращити інфраструктуру та звернути увагу на стан природи. Адже велике туристичне навантаження також шкодить природі. Тому з покращенням інфраструктури, покращенням доріг та увагою до стану природи в регіоні, є всі шанси, що українські Карпати стануть все більш популярними як один з найкращих регіонів для відпочинку.

2.2. Стан рекреаційної бази пішохідного туризму в Українських Карпатах

Оцінку рекреаційної придатності конкретної території для різних видів рекреаційної діяльності рекомендується проводити шляхом аналізу природних комплексів, до складу яких вона входить.

При виборі та аналізі критеріїв придатності рекомендується враховувати три основні принципи, що складають вірогідність організації тих чи інших видів рекреаційної діяльності:

- визначення характеристик природних комплексів, що формують рекреаційні потреби;
- виявлення особливостей природних комплексів, що задовольняють рекреаційні потреби;
- безпека рекреаційних заходів.

Варто зазначити, що враховуючи характеристики, кількісні та якісні особливості досліджуваних природних комплексів, найбільш доцільно було б зробити оцінку придатності природно-територіального комплексу (далі ПТК) для пішохідного туризму за основними факторами, наведеними в табл.2.2 [23].

Таблиця 2.2

**Оцінка придатності ПТК за основними чинниками
для пішохідного туризму**

Оцінка придатності ПТК	Естетична вартість	Пішохідна прохідність	Місця стоянок	Кліматичні особливості	Загальна кількість балів оцінки
непридатний	0	0	0	0	0
мало-придатний	1	1	1	1	1-10
умовно придатний	2	2	2	2	11-44
придатний	3	3	3	3	45-119
найбільш придатний	4	4	4	4	120-256

Джерело: [47]

Ми розглянули основні полонини на Гринявському, Мармарівському, Чорногірському та Чивчинському масивах та визначили їх придатність для організації пішохідного туризму (рис.2.4).

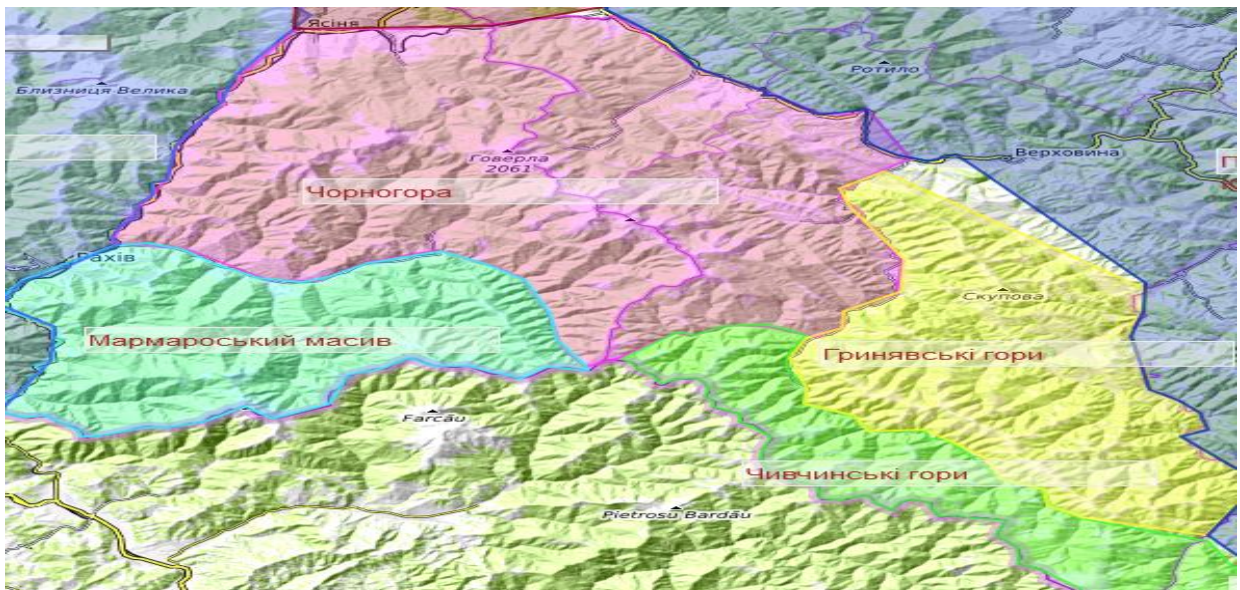

Рис. 2.4. Масиви Українських Карпат

Джерело: [5]

Зазначене розташування ключових регіонів, на наш погляд, дасть змогу максимально повно окреслити давні території полонинського господарства, схарактеризувати природні й соціокультурні розбіжності. Чивчинський масив викликав для нас особливий інтерес, оскільки даний гірський район тривалий період був закритий для науковців через його прикордонне розташування та дислокацію військової частини в урочищі Чемірний.

Гринявський масив знаходиться на території національного природного парку «Верховинський» (створений у 2010 році). Це сприяє відродженню туристичної інфраструктури Гриняви. Відповідно, у межах масиву прокладено велику кількість маркованих туристичних маршрутів, які в основному проходять через Гринявські полонини [13]. Також на ділянці є численні інформаційні щити з туристичною інформацією, що робить зупинки на маршруті пізнавальними та безпечними для відвідувачів. Варто зазначити, що на сьогодні масив не користується особливою популярністю серед туристів через те, що ділянка знаходиться далеко від залізничних та автомобільних сполучень національного значення, а межові характеристики призводять до відсутності інформації про масив серед туристів у середовищі. У межах Гринявського масиву відомо дев'ять полонин, досліджено одну з них, а саме Прелучну.

Полонина Прелучна розташована в межах масиву Гринява і є частиною Прелучного хребта. На полонині ведеться активне господарство. Тут також на початку 20 ст. був туристичний притулок, який входив до мережі туристичних притулків усього масиву. Полонина Прелучна знаходиться в цікавому місці, оскільки розташована в басейні р. Великий Прелучний, лівої притоки р. Перкалаба і водночас лівого витoku р. Білий Черемош (праве витік р. Сарата). Найближчий населений пункт – невелике село Перкалаба – старе лісорубне поселення, до якого по долині веде промаркований туристичний маршрут [22].

Положення полонини зумовлює невелику кількість туристів як у межах досліджуваного об'єкта, так і на цій території загалом, оскільки, наприклад, відстань від хутора до найближчої зупинки громадського транспорту в селі Голошина становить 24 км, а від полонини 29 км. Тому, щоб дістатися сюди, потрібно мати власний транспорт або організувати екскурсійну поїздку на кілька днів.

Оцінка придатності полонини для організації пішохідного туризму довела, що однією з її головних переваг в умовах здійснення даного виду туризму є висока прохідність. В результаті на полонині не виявлено

непрохідних ділянок, завдяки відсутності довгих перешкод, крутих схилів і непрохідної рослинності. При цьому на полонині переважають круті та похилі схили, є невеликі ділянки з пологими схилами у східній частині та біля хребта полонини. Є також ділянки з дуже крутими схилами.

Крім того, Прелучна полонина має високі показники естетичної цінності. Цьому сприяє висока оглядовість території, оскільки можна споглядати ландшафти сусідніх гір (особливо біля туристичних притулків), є можливість спостерігати великі значення відносного перевищення. Високій естетичній цінності покриву в даній місцевості сприяє також невелика кількість вторинних синфітів (кропива дводомна, мокриця альпійська).

Не дивлячись на наявність туристичного притулку, важливим фактором для походів є можливість облаштування наметових місць. На полонині Прелучній ми виявили великі горизонтальні ділянки, де можна організувати наметове містечко. Наше дослідження, метою якого є оцінка придатності полонини Прелучна для організації пішохідного туризму, доводить, що територія цілком придатна (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Оцінка придатності полонини Прелучної Гринявського масиву для організації пішохідного туризму

Назва полонини	Естетична цінність ландшафту	Пішохідна прохідність	Місця для стоянок	Кліматичні особливості	Кількість балів	Оцінка придатності полонини
Прелучна	3	3	3	4	108	Придатна

Джерело: [47]

Гірський масив Мармароси розташований у Східних Карпатах, у прикордонних областях України та Румунії. Більшість масивів знаходиться на території Румунії. У межах України (в Івано-Франківській та Закарпатській областях) розташовані її північні та північно-західні передгір'я, головним чином Чивчинські та Рахівські гори (Гуцульські Альпи).

Загалом у межах Мармароського масиву вісім полонин. Дані ландшафти мають різну площу, конфігурацію та стан господарське використання [26].

Розглянемо на прикладі полонини Берлебашка придатність Мармароського масиву для організації пішохідного туризму. Полонина Берлебашка знаходиться біля однойменної гори Берлебаш, на висоті 1734 м над рівнем моря, в долині потоку Великий Берлебаш, правої притоки річки Тиса [27].

Оцінка придатності полонини Берлебашка для пішохідного туризму показує, що досліджуваний об'єкт має певні особливості (табл. 2.4). Тому, оцінюючи прохідність, варто зазначити, що більша частина площі полонини вкрита чагарниками (чорниця, лохина), а також є численні зарості ялівцю сибірського.

Таблиця 2.4

Оцінка придатності полонини Берлебашка Мармароського масиву для організації пішохідного туризму

Назва полонини	Естетична цінність ландшафту	Пішохідна прохідність	Місця для стоянок	Кліматичні особливості	Кількість балів	Оцінка придатності ПТК
Берлебашка	3	3	3	4	108	Придатний

Джерело: [47]

Крім того, для верхньої частини долини характерні круті схили, які вкриті густими чагарниками і вересами, тобто не придатні для пішоходів. Для полонини також характерні довгі бар'єри у вигляді зрізів гірської сосни. Ділянки з найвищим пішохідним переходом виявлені біля вівчарських колиб і власне в північній частині долини, де проходять туристичні стежки.

Також надмірна рослинність негативно впливає на можливість розбиття наметового містечка в долині Берлебашки, оскільки це є одним із критеріїв придатності місць для кемпінгу. Перевагою полонини є відсутність проблем з дровами, а також наявність потужного джерела питної води (струмок Берлебаш). З цієї причини ми визначили, що існують кілька місць, придатних для розміщення наметів.

Полонина Берлебашка також отримала низьку оцінку естетичної цінності. Одним із основних критеріїв цього показника є оглядовість території,

оскільки можливість подивитись околиці конкретного об'єкта є однією з мотивацій для організації походів у гірській місцевості. Через те що полонина знаходиться біля підніжжя г. Берлебашка, видимість на ній значно погіршена через відроги головного Мармароського масиву, тому кількість об'єктів, які видно з вершин, невелика.

Отже, беручи до уваги всі вищезазначені фактори, можна сказати, що полонина Берлебашка придатна для організації пішохідного туризму, особливо тривалих пішохідних походів, але місцевість здебільшого буде використовуватися як зона відпочинку і рідше як база для організації наметового табору. Полониною проходять туристичні маршрути з с. Костилівка та м. Рахів тому її участь в організації пішохідного туризму є цілком обґрунтованою.

Чорногора – найвищий гірський масив Українських Карпат, найпопулярніший гірський район України для туристів, розташований у межах Івано-Франківської та Закарпатської областей і простягається з північного заходу на південний схід приблизно на 40 км. Це група найвищих вершин Українських Карпат від перевалу Шибена на сході до Яблунівського перевалу на заході [6,с.19].

Ми оцінили придатність двох полонин, розташованих в межах масиву Чорногора для організації пішохідного туризму. Досліджувані регіони можна поділити за адміністративно-територіальним розташуванням, оскільки вони розташовані в Івано-Франківській області та Закарпатській області. На наш погляд, таке розмежування є доцільним, оскільки ці полонини розташовані на різних макросхилах головного хребта Чорногори та мають незначні відмінності при розгляді таких важливих для рекреації факторів, як кліматичні особливості й рельєф місцевості, що є визначальними для прохідності туристичних маршрутів.

Полонина Закукуль розташована в Чорногірському масиві, що входить до хребта Кукуль, біля однойменної гори Кукуль (1539 м). Найближчим

населеним пунктом до полонини є смт. Ворохта (14,6 км), с. Завоєля (2,5 км). Мінімальна висота над рівнем моря 1350 м, середня висота долини 1410 м.

Місцевість оцінено за основними факторами з точки зору потреб пішохідного туризму (табл.2.5). Полонина Закукуль характеризується високою інтенсивністю пішохідного руху. Перш за все, полонина отримала високий бал за рослинний покрив, адже вона вкрита лучною рослинністю, що містить рудеральні види, чагарники та лісові зарості зустрічаються лише в нижній частині полонини, що значно ускладнює прохідність. Крім того, на даній території переважають схили (6-15°), які вважаються придатними для нормального пішохідного переходу, є великі ділянками пологих схилів (<6°), що відносяться до північно-східної частини. Умовно придатних територій майже немає, за винятком частин, які обмежені западинами на полонині та з високою крутизною схилів.

Таблиця 2.5

Оцінка придатності полонини Закукуль Чорногірського масиву для організації пішохідного туризму

Назва полонини	Естетична цінність ландшафту	Пішохідна прохідність	Місця для стоянок	Кліматичні особливості	Кількість балів	Оцінка придатності ПТК
Закукуль	3	3	2	4	72	Придатний

Джерело: [47]

Отже, щодо загальної оцінки естетичної цінності, слід зазначити, що максимальні видимі відносні висоти становлять близько 700 м, тобто забезпечується висока видимість навколишніх територій з боку полонини, а саме сусідніх хребтів (Озірний, Маришевська та ін.) і головний хребет – Чорногори. Схили орієнтовані на північний схід з крутизною 15-17°. Тому загальна естетична цінність ландшафту Закукульської долини висока [23].

Будь-який тривалий туристичний похід передбачає ночівлю в наметах у природних умовах. На жаль, на нашу думку, це головний недолік полонини Закукуль. Це тому, що немає чітко визначеної горизонтальної зони для встановлення намету. Крутизна схилів відкритих майданчиків, де можна

встановити намети, становить близько 10-15°, але є відносно горизонтальні ділянки, де намети можна поставити близько до галявини, тобто умовно придатні. Перевагою полонини є те, що безпосередньо на ній є 2 джерела питної води. Забезпеченість дровами також велика, адже поруч є ліс, де завжди можна знайти сухі гілки для розведення багаття.

Варто, однак, зауважити, що на полонині випасають худобу, тож колиба, де мешкає ватаг, у задовільному стані. Тож, залежно від дозволу ватага, ночувати там можна за доступну плату або безкоштовно.

Таким чином, можна сказати, що полонина Закукуль придатна для організації пішохідного туризму. Це пояснюється наявністю територій, максимально придатних для проведення пішохідних походів.

Розглянемо докладніше оцінку придатності полонини Менчула Квасівського для пішохідного туризму. Вона розташована в Чорногірському масиві, поблизу однойменної вершини Менчул-Квасівський (1310 м над рівнем моря).

Полонина Менчул Квасівський є відомим серед туристів місцем, адже через нього проходить популярний туристичний маршрут від села Кваси до гори Петрос (2020 м над рівнем моря) і фактично має протяжну конфігурацію по цій дорозі. На полонині також знаходиться найвищий науковий об'єкт Українських Карпат – Високогірна біологічна станція ЛНУ ім. Івана Франка [44].

Полонина Менчул Квасівський має високу пішохідну прохідність, оскільки вкрита лучною рослинністю, де переважають трави роду куниця та біловус стиснений. У верхній частині долини є чагарники та верес, що робить пересування цими ділянками практично неможливим або, принаймні, значно ускладненим.

Також в межах місцевості переважають пологі схили з крутизною від 6° до 15°, є невеликі ділянки з невеликими ухілами (до 6°), тому майже вся площа полонини придатна для пішохідного руху. Цьому також сприяє відсутність високих перешкод в межах ділянки.

Полонина Менчул Квасівський має високу естетичну цінність, що забезпечується хорошою видимістю цієї місцевості. З вершин відкривається чудовий вид на сусідні гірські хребти, такі як Горгани, Свидовець, Мармарош.

Орієнтовний максимум висот становить понад 1000 м. Крутизна схилів близько 20–30°. Високу естетичну цінність має стиглий хвойний широколистяний ліс, а також лучна рослинність, що росте на території.

Місцевість має кілька горизонтальних ділянок, де можна поставити намети з ухилом 3°–4°, а біля біостанції ЛНУ імені Івана Франка зосереджені великі площі, придатні для наметування. Решта території району через крутизну схилів непридатна і мало придатна для розміщення наметів. По дорозі від г. Петрос до села Кваси всюди є джерела питної води.

Аналізуючи різні фактори, можна сказати, що полонина Менчул Квасівський придатний для організації пішохідного туризму (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Оцінка придатності полонини Менчул Квасівський Черногірського масиву для організації пішохідного туризму

Назва полонини	Естетична цінність ландшафту	Пішохідна прохідність	Місця для стоянок	Кліматичні особливості	Кількість балів	Оцінка придатності ПТК
Менчул Квасівський	3	3	3	4	108	Придатний

Джерело: [47]

Проте на території полонини не має можливості організувати велике наметове містечко, оскільки характер рослинності, крутість схилів не дають змоги виділити великі місця. Тому найкраще використовувати дану місцевість для організації короткострокових туристичних походів або як транзитну полонину при виїзді на г. Петрос чи інші місця Чорногори.:

Чивчинський гірський масив займає південно-східну частину Українських Карпат у межах Верховинського району Івано-Франківської області. Протяжність масивного головного хребта становить близько 60 км з північного заходу на південний схід, між долинами річок Чорний Черемош і Васер [27].

Розглянемо методику оцінки потенціалу полонин Українських Карпат на прикладі Старостайських полонин у межах Чивчинських гір (табл.2.7). На даній полонині збережено традиційне полонинське господарство, здійснюється модернізація інфраструктури, а також це одна з найбільших територій масиву за площею і найближче до єдиного населеного пункту в цій околиці – с. Буркут.

Таблиця 2.7

Оцінка придатності полонини Старостай масиву Чивчини для організації пішохідного туризму

Назва полонини	Естетична цінність ландшафту	Пішохідна прохідність	Місця для стоянок	Кліматичні особливості	Кількість балів	Оцінка придатності полонини
Старостаї	4	3	3	4	144	Найбільш придатний

Джерело: [47]

Площа найбільш сприятливих для пішохідної доступності горизонтальних ділянок (0-6°) становить 123 га (20,7% від загальної площі полонини), сприятливих (6-15°) - 304 га (52%), умовно сприятливих (15-30°) - 159 га (27,3%).

Ділянок, які неможливо подолати звичайному туристу (крутизна понад 30°), не виявлено. Територія полонини повністю вкрита низькими трав'янистими рослинами та чагарниками, а також не виявлено протяжних перешкод. Отже, ці фактори дозволяють стверджувати, що пішохідна доступність полонини Старостай є оптимальною для організації пішохідного туризму.

Оскільки організація походів у гірській місцевості часто передбачає ночівлі в природних умовах, важливе значення мають місця для розбиття

наметових містечок. Найбільш придатними для розбиття наметів є місця, розташовані в долинній частині полонини.

На гірсько - лучних ґрунтах без кам'янистих включень переважає низький трав'яний покрив з чагарниками, що полегшує організацію наметових таборів. Вода знаходиться безпосередньо біля колиби для туристів. Дрова знаходяться невелико, на відстані 5–20 хвилин ходьби.

Характерно, що найбільш придатними для пішохідного туризму є горбисті райони полонини, які мають крутизну до 6°, присадкуватою рослинністю, придатною для пішохідного туризму та великими вертикальними площами для розміщення наметів. Також найсприятливіші ділянки характеризуються найкращою видимістю, з можливістю огляду масиву Чивчини та сусідніх масивів.

Відповідно, можемо стверджувати, що полонина масиву Чивчини придатна для здійснення пішохідного туризму.

Таким чином, ми обстежили п'ять полонин у межах Гринявського, Чивчинського, Чорногірського та Мармарського масивів. Так, серед охарактеризованих нами долин немає непридатних для організації пішохідного туризму. Це пояснюється тим, що даний вид туризму є найбільш невибагливим щодо природних умов регіону, де планується його організація. Також даний вид туризму найкраще підходить для полонин Українських Карпат, оскільки вони мають відмінні пішохідні характеристики, високі естетичні показники та умови для наметового розміщення.

2.3. Пішохідні маршрути в проспектах туристичних організацій України

Для залучення туристів та забезпечення змістовного відпочинку розробляють маршрути подорожей, які можуть бути різними, в залежності від того, де хоче побувати і що хоче побачити турист. Маршрут можна визначити,

як напрямок переміщення туриста. В Українських Карпатах, завдяки його унікальним природо-рекреаційним ресурсам, історико-архітектурній спадщині можна розробляти й пропонувати різноманітні тематичні подорожі. Нині в Карпатському регіоні діють близько 600 туристичних маршрутів різної складності, які забезпечують розвиток активного туризму, а саме: пішохідного.

На ринку активного туризму в Україні, Карпатський регіон щодо пішохідних турів є найбільш затребуваним серед споживачів туристичних продуктів. Щороку тисячі активних туристів відвідують цей регіон для екскурсійних, рекреаційних та спортивних подорожей [46, с.254]. Найпопулярніші пішохідні походи 1-3 категорії складності в цьому регіоні організовуються переважно влітку. Ми проаналізували сайти та соціальні мережі туристичних агенцій та клубів, які пропонують пішохідні походи різної складності, тривалості та вартості в Україні. Найширший спектр активностей пропонує «Кулуар».

Клуб «Кулуар» проводить походи в гори протягом десяти років. За цей час понад 22 тисяч осіб довірили їм організацію активного відпочинку. Туристичний клуб «Кулуар» пропонує великий асортимент походів як по Україні, так і по світі, понад 222 унікальних маршрутів [42].

Наступний клуб, який ми розглянули є «Mount-deu», що пропонує поєднання активного відпочинку і етно-турів, щоб мандрівники могли не тільки насолодитись природою: горами, озерами, водоспадами, вулканами, але ще й познайомитись з культурою, традиціями, релігією і історією нашої країни. Даний туристичний клуб на ринку послуг 7 років, організовують та проводять пішохідні маршрути по Карпатах, Туреччині, Альпах, Непалі, Норвегії, Йорданії та ін. [67].

Більше 12 років туристичний клуб «Marshrut» проводить туристичні походи в гори. За цей час географія маршрутів значно розширилась, і зараз організовують походи по Грузії, Туреччині, Кіпру, Чорногорії, Болгарії,

Румунії, в Альпи і в Карпати. Більша частина походів орієнтована на новачків і не вимагає особливої підготовки [55].

Туристичний клуб «Green - travel» на ринку туристичних послуг 13 років. Організовує походи у всі точки світу й має в асортименті більше 70 пішохідних маршрутів [65].

Розглянемо сутність змісту пропонованих пішохідних подорожей, що здійснюються туристичними організаціями України (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Характеристика пішохідних походів, що організуються туристичними клубами України

Туристична фірма	Маршрут	Тривалість походу	Кілометраж	Складність	Вартість, грн.
«Mount-dey»	Сходження на Говерлу і Петрос влітку	3	36	Середній	2290
	Похід по Свидовцю і Горганах	6	63	Середній	3300
	Піший похід по Чорногорі	6	68	Середній	3300
«Green-travel»	Сходження на Говерлу та Петрос	3	30	Середній	1850
	Похід Чорногірським хребтом: «Покоріння двохтисячників»	6	61	Середній	2400
«Кулуар»	<u>Сходження на Говерлу та Петрос</u>	3	34	Середня	2950
	Похід Чорногірським хребтом	6	55	Середня	4550
«Marshrut»	<u>Гірський похід у Карпати «Чорногора express»</u>	4	40	Середній	2599
	<u>Піший похід по Карпатам «Східні Горгани»</u>	3	45	Середній	2239

	<u>Похід в Карпати</u> <u>«Петрос +</u> <u>Говерла»</u>	3	30	Середній	2239
--	---	---	----	----------	------

Джерело: розроблено автором

Отже, як показує аналіз пропозицій, зазначені вище туристичні клуби використовують аналогічні пропозиції споживачам активних пішохідних турів.

Ці тури середньої складності, оскільки проходять через гірську місцевість. Протягом усього маршруту туристичну групу супроводжує гід-інструктор, який повинен мати документ, що відповідає його кваліфікації.

Саме до цих турів було виявлено найбільший інтерес, оскільки, за їхніми даними, тут є найпопулярніші тури серед туристів та забезпечена відповідна інфраструктура.

За тривалістю походів туристичні організації пропонують здебільшого від трьох до шести днів, де мандрівники побачать красу гір Українських Карпат, а під час сходження туристи не лише перевіряють свою фізичну форму та витривалість, а й познайомляться з гуцульською культурою, побутом та традиціями, які збереглися до наших днів.

Важливе значення при розробці та реалізації спортивно-пішохідних турів має цінова політика. Проведений нами аналіз цін на зазначені тури, поданий на рис. 2.5 та 2.6.

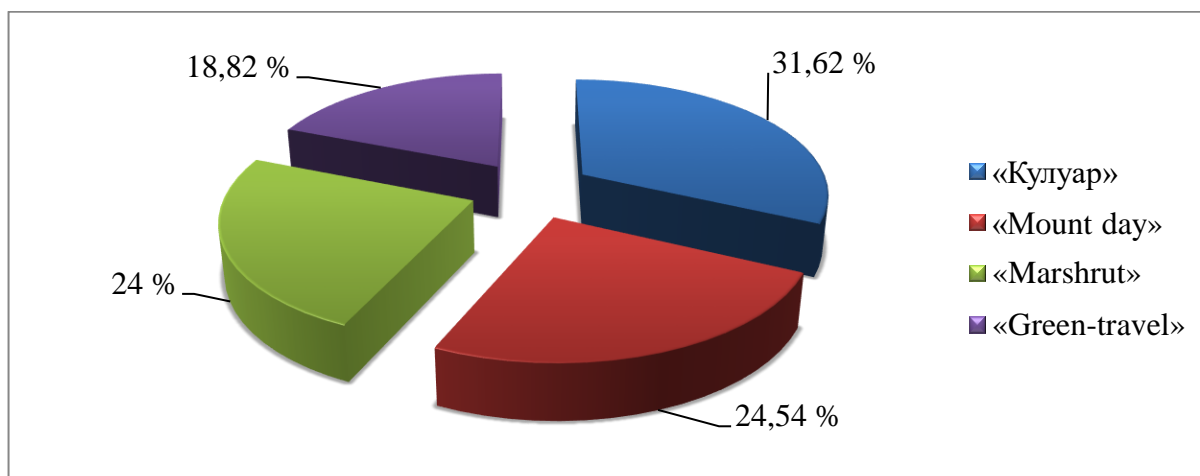

Рис. 2.5. Діаграма цінової політики на триденні пішохідні тури

Джерело: розроблено автором

На діаграмі ми бачимо, що цінова політика вартості трьох денних турів найбільша у туристському клубі «Кулуар». Другу позицію займає «Mount day».

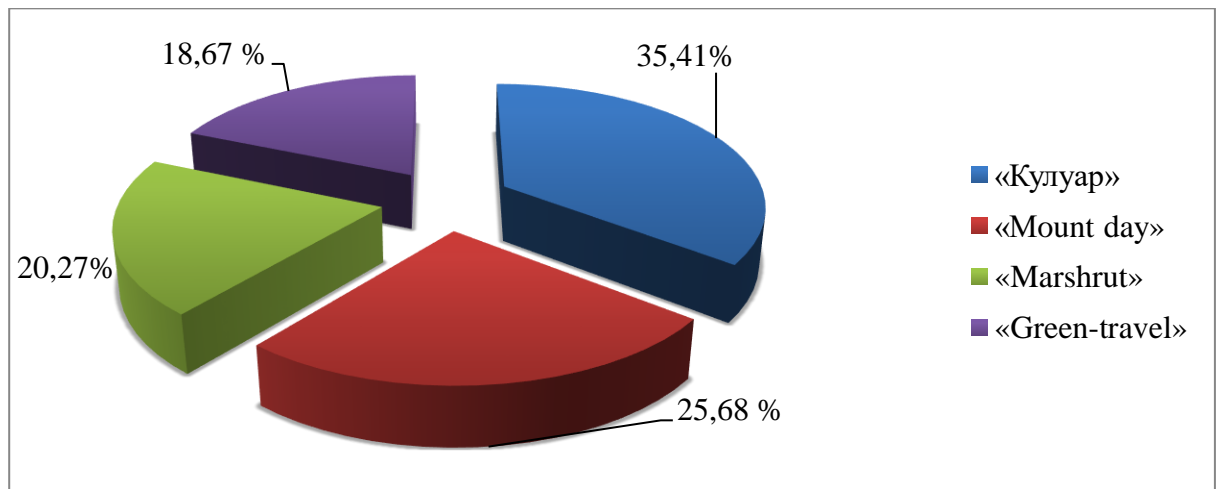

Рис. 2.6. Діаграма цінової політики на триденні пішохідні тури

Джерело: розроблено автором

Як видно з діаграми, найдорожчі рекреаційно-пішохідні шестиденні тури пропонує туристський клуб «Кулуар», інші туристські клуби, як-от: «Mount day», «Marshrut», мають майже однакові ціни на пішохідні тури та туристична компанія «Green-travel» серед інших має найнижчі ціни.

Проаналізувавши туристичні підприємства та агенції України, можна виділити як спільні та відмінні ознаки.

До спільних ознак можна віднести:

1. Спрямування та напрямки маршрутів. Найпопулярнішими пішохідними атракціями є – Чорногірський масив, г. Говерла, г. Петрос та г. Піп Іван, масиви Свидовець та Горгани. Відповідно до перелічених атракцій, тобто попиту, туристичні підприємства формують свої маршрути та екскурсії.

2. Тривалість походів. Розглянуті туристичні організації пропонують від триденних пішохідних маршрутів з ночівлею до шестиденних. Також надають послуги вихідного дня тривалістю не більше 8 годин.

3. За рівнем складності. В загальному туристичні клуби організують пішохідних маршрути доступні для кожного від низького рівня

до середнього. Таким чином, створюючи та розвиваючи базу пішохідного туризму в Українських Карпатах.

Характерними відмінними рисами туристичних клубів є:

1. Цільова аудиторія. Туристичний клуб «Кулуар» направлений на різну вікову групу – школярі й дорослі. «Green-travel» організовує маршрути вихідного дня для студентів та молоді. «Mount day» надає маршрути для спортивної молоді та досвідчених мандрівників.

2. Цінова політика. У кожного клубу різні ціни на аналогічні пропозиції. Так ціна залежить від рівня складності подорожі та кількості днів. Найвища цінова політика представлено клубом «Кулуар» та найнижча «Green-travel».

Отже, проаналізувавши ринок туристичних пропозицій щодо послуг трекінгу, можна зробити висновок, що найбільш розвиненим регіоном для пішохідного туризму є Карпатський регіон. Це спричинено наявністю сприятливих погодних умов та відповідного рельєфу.

Туристичні клуби країни такі як «Кулуар», «Mount day», «Marshrut», «Green-travel» надають екскурсійні маршрути по області та за її межами, що в свою чергу розвиває пішохідний туризм регіону.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі пояснюється поточна ситуація з ресурсним та інфраструктурним потенціалом, оцінюється придатність масивів Українських Карпат для організації пішохідного туризму, охарактеризовані туристичні маршрути територією Українських Карпат і зроблено наступні висновки:

1. Проаналізовано ресурсний потенціал Українських Карпат. Карпатський регіон має значний потенціал для розвитку пішохідного туризму. Усі ландшафтні райони Українських Карпат мають туристично-рекреаційні ресурси різного ступеня значущості. Про територіальні особливості атрактивних ландшафтів унікальної краси свідчить високий ступінь

розчленованості рельєфу річковою мережею, різноманітність і зміна рослинності (ліси, криволісся, полонини, луки тощо). Реконструйовано та побудовано численні туристичні притулки для мандрівників, але їх кількість та сучасний стан, якість соціальної, транспортної, фінансової та інформаційної інфраструктури, проблеми транспортної доступності туристичних та рекреаційних об'єктів залишатимуться недостатніми та низькими.

2. За результатами наших досліджень найбільш перспективним видом туризму, який пропонується організувати на полонинах Українських Карпат, є пішохідний туризм. Це пояснюється тим, що в межах полонин Українських Карпат велике значення мають основні фактори проведення пішохідного туризму. Вони мають високу пішохідну прохідність, чудову оглядовість, також на полонинах є горизонтальні майданчики, на яких можна поставити намет, на більшості полонин є джерела питної води, а також є можливість роздобути дрова та розвести вогнище.

3. Досліджено роботу туристичних клубів країни такі як «Кулуар», «Mount day», «Marshrut», «Green-travel», які надають екскурсійні маршрути по області та за її межами, що в свою чергу розвиває пішохідний туризм регіону.

РОЗДІЛ III

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку пішохідного туризму в Україні

Існуючий унікальний природно-ресурсний потенціал Українських Карпат все ще недостатньо використовується для розвитку туристичної галузі. Більше того, розвитку туризму перешкоджає погіршення стану довкілля та будівництво шкідливих і небезпечних підприємств і виробництв. Туристичний сектор не є основною галуззю в регіоні, хоча природно-ресурсний потенціал має для цього всі умови, і влада постійно на цьому наголошує. Враховуючи природний, економічний та науково-технічний потенціал Карпатського регіону, а також його історико-географічні особливості, стратегічною метою довгострокового розвитку регіону є створення ефективної туристичної системи на основі оптимального використання природних, матеріально-технічних, трудових та інтелектуальних ресурсів, що забезпечить

матеріальний добробут населення та екологічну безпеку Карпатського регіону [63, с.74].

Основними проблемами які стримують розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Українських Карпат у сегменті пішохідного туризму є:

- нестабільність нормативно-правової бази, особливо в частині ліцензування використання природних ресурсів;
- надмірне використання та виснаження природних ресурсів;
- надмірна експлуатація та деградація лісовідновлення.

Більшість гірських районів на висоті понад 400 метрів над рівнем моря є важкодоступними. Тому ресурсний потенціал цих гірських районів не може бути повністю використаний.

До основних причин проблем розвитку пішохідного туризму в Українських Карпатах, а також причинами погіршення його соціально-економічного та екологічного стану відносяться:

- до цього часу відсутність державної політики, що була б спрямована на комплексний розвиток Карпатського регіону;
- недостатня розвиненість транспортної, комунікаційної, соціальної інфраструктури;
- недостатній рівень використання людського, рекреаційного, туристичного потенціалу для економічного розвитку Карпат;
- незадовільний стан окремих ділянок місцевих доріг, що знижує рівень доступності туристичних локацій;
- недостатній рівень інвестицій в регіоні;
- недостатнє та неефективне провадження природоохоронних заходів;
- засміченість рекреаційних зон, руйнування природно-заповідних екосистем транспортними засобами;

- недостатній рівень просвітницької діяльності, для створення позитивного іміджу Карпатського регіону;
- обмежена кількість сучасних інтерактивних туристичних атракцій;
- лімітований якісний туристичний продукт для вітчизняних та іноземних туристів;
- відсутність програм пільгового кредитування для суб'єктів туристичної діяльності;
- надмірна плинність персоналу у туристичній сфері.

Подолання проблем дасть змогу вивести рекреацію в Українських Карпатах на якісно новий рівень.

З метою вирішення проблем розвитку пішохідного туризму необхідно розробити та здійснити такі заходи:

- 1) Законодавче забезпечення:
  - формування ефективної нормативно-правової бази розвитку туристичної інфраструктури.
- 2) Створення умов розвитку інфраструктури:
  - розробка схеми планування гірських територій, де були б враховані всі нюанси населення, господарства, природно-заповідного фонду, розвитку рекреації та туризму, збереження природної та історико-культурної спадщини;
  - забезпечення розвитку зв'язку, транспортної інфраструктури та комунікацій;
  - розвиток до рівня європейських стандартів автошляхів та мостів, покращення дорожньої інфраструктури;
  - створення вздовж автошляхів та велодоріжок дорожнього сервісу, зокрема майданчиків для відпочинку, видових майданчиків, пунктів для їжі та води;
  - реконструкція і нове будівництво туристичних об'єктів, туристичних комплексів.

3) Щодо розвитку туризму:

- створення єдиної державної мережі у сфері туризму, шляхом розвитку такої мережі у регіонах;
- збереження й охорона історико-культурної спадщини, традиційних промислів, підтримка виробництва та реалізації місцевих виробів, збереження місцевої архітектури та ін.;
- контроль за дбайливим та раціональним використанням рекреаційних ресурсів;
- створення нових та оснащення діючих туристичних маршрутів поряд з визначними історико-культурними та архітектурними пам'ятками;
- розвиток територій та інфраструктури, враховуючи особливості гірських територій, охорона місць, що мають виняткове значення для рекреації та туризму.

4) Інновації та диверсифікація:

- розвиток інноваційних туристичних пропозицій і послуги з метою залучення нових туристів до регіону Українських Карпат;
- сприяння розвитку державно-приватної співпраці щодо будівництва та покращення інфраструктури;
- утворення кластерів та інших ефективних організаційних форм господарської діяльності.

5) Підвищення конкурентоспроможності:

- оптимізація ланцюжка створення вартості в місцевій індустрії туризму;
- створення сучасного ринку різноманітних туристичних послуг на основі конкуренції та завоювання відповідного сегменту ринку.

1) Покращення якості:

- підвищення якості туристичних послуг (дотримання європейських стандартів сервісу);
- вдосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації туристичних кадрів.

2) Співпраця:

- обмін ідеями і створення спільних проектів між туристичними регіонами Карпат;
- налагодження інституційних зв'язків між туристичними компаніями та організаціями туристичної інфраструктури в Карпатському туристичному регіоні;
- сприяння розвитку транскордонного, а також міжрегіонального співробітництва.

3) Системна політика просування:

- просування українських Карпат, як «унікальної дестинації» в рамках національної стратегії розвитку туризму;
- напрацювати комплекс заходів для популяризації та промоції туристичного продукту на внутрішньому та світовому ринках;
- вдосконалення системи інформаційного забезпечення туристичної індустрії Карпатського туристичного району, створення регіональної інформаційно-довідкової системи туризму, проведення активної рекламної діяльності, тощо.

4) Залучення інвестицій:

- створити сприятливі умови для залучення інвестицій, що дозволять будувати нові та модернізувати існуючі об'єкти спортивно-туристичної інфраструктури.

5) Забезпечення екологічної безпеки:

- сприяння відновленню лісів;
- збереження, раціональне використання та відновлення біоти та ландшафтного різноманіття на території Карпат;
- запобігання забрудненню територій;
- будівництво та покращення технічних споруд, що протидіють стихійним лихам та зменшують завдану ними шкоду;
- запобігання рекреаційній деградації територій.

У цілому можна визначити такі позитивні результати від розвитку пішохідного туризму [21]:

- створення додаткового попиту на туристичні продукти і, таким чином, стимулювання розвитку готельного та ресторанного бізнесу
- створення сприятливого іміджу для держави та суспільства;
- створення нового туристичного продукту і, таким чином, розвиток нових туристичних можливостей;
- зміцнення зв'язків між регіонами всередині країни та за її межами;
- заохочення молоді до соціальної активності, пропонуючи альтернативні варіанти проведення дозвілля;
- сприяння розвитку інфраструктури;
- створення нових робочих місць.

На жаль, усі напрацьовані перспективи у розвитку туристичної сфери пішохідного туризму в регіоні перекреслила війна. Хоча туристичні атракції сьогодні можуть побачити та відвідати вимушені переселенці та місцеві мешканці, які не виїхали за кордон, рятуючись від російської агресії.

Таким чином, стримуючим фактором у розвитку пішохідного туризму в Україні, зокрема в Карпатах є відсутність або низький рівень розвиненості інфраструктури, державна підтримка та просування туристичного продукту на ринок послуг, тому існує необхідність працювати над подоланням проблем у регіоні і здійснювати відповідні заходи.

3.2. Розробка нового туристичного продукту

На сучасному ринку активного туризму в Україні існує багато комерційних пішохідних подорожей, які пропонують споживачам туристські оператори та клуби.

Врахувавши рівень розвитку пішохідного туризму в Карпатах та оцінивши перспективи його створення і організацій, запропоновано

туристичний маршрут «Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава» (див.Дод.Г).

Полонина Боржава вважається однією з найгарніших місцевостей в Українських Карпатах. Також це один із найбільш комфортних Полонинських хребтів для пішохідних походів.

Туристичний маршрут: Львів - с. Вовчий - г. Стій - г. Великий Верх-водоспад Шипіт - с. Вовчий - Львів.

Програма туру представлена нами в таблиці 3.1. Ця дводенна екскурсія на Боржаву буде цікава і з історичної точки зору: одна з головних визначних пам'яток на маршруті - руїни колишньої радянської військової частини і радіолокаційної станції на горі Стій, яка колись контролювала повітряний простір всієї Східної Європи. Похід завершується біля мальовничого водоспаду Шипіт.

Програма розрахована на фізично міцних людей, які цікавляться активним відпочинком. Протяжність маршруту - 30 км, місцями по скелястій поверхні, що збільшить складність шляху. Похід середньої складності. Під час походу кожен несе власний рюкзак, в якому знаходиться особисте спорядження, а також порція спільної їжі.

Температура повітря на вершинах може бути значно нижчою, ніж внизу, і часто буває сильний вітер. Можливі раптові зміни погоди, які важко передбачити.

Таблиця 3.1

**Програма туру пішохідного туризму
«Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава»**

день 1	<p>Першого дня неспішно набираємо висоту і зупиняємось ночувати біля підніжжя гори Стій (14 км).</p> <ul style="list-style-type: none"> - виїзд зі Львова (7:00) - переїзд до с. Вовчий - огляд форелевого господарства - перекус - перехід до підніжжя гори Стій - встановлення табору - вечеря
---------------	--

	- ночівля у наметах
день 2	Шлях цього дня пролягатиме через вершини Стій і Великий Верх до водоспаду Шипіт (16 км). - сніданок - перехід до г. Стій - перехід до г. Великий Верх - гірський перекус - спуск до водоспаду Шипіт - повернення у Львів (близько 21:00)

Джерело: розроблено автором

При розробці спортивних та пішохідних турів важливою є економічна складова туру.

Економічна складова туру є важливою. Кошторис витрат, представлений у таблиці 3.2, був складений таким чином.

До вартості включено проїзд автобусом або мікроавтобусом по маршруту, харчування по гірському маршруту, супровід гіда, туристичне

Харчування: Перший день - обідній перекус, гаряча вечеря. Другий день - гарячий сніданок, обідній перекус. При наявності часу, можлива зупинка по дорозі на вечерю (не включено у вартість).

У вартість не включено: напої і харчування поза програмою, прокат спорядження, особисті витрати.

Таблиця 3.2

Витрати на організацію та проведення запропонованого туру

№	Статті витрат	Сума, грн на 1 туриста	Сума, грн на групу 10 осіб
1	Харчування	250	2500
2	Трансфер:	300	3000
3	Заробітна плата супроводжуючого екскурсовода	350	3500
4	ЄСВ на заробітну плату екскурсовода 22%	77	770
5	Страховання туристів	150	1500

6	Собівартість туру	1127	11 270
7	Винагорода туркомпанії (10%)	112,7	1 127
8	Загальна ціна туру	1239,7	12 397
9	ПДВ 20% від винагороди туркомпанії	22,54	225,4
10	Вартість туру	1262,24	12 622,4

Джерело: розроблено автором

Реклама також є вкрай важливим елементом для розвитку пішохідного туризму на Закарпатті. Тому для того щоб туристи дізналися про даний вид відпочинку, автором запропоновано медіа план пішохідного туру, тим самим популяризуючи Полонинські Бескиди і дану місцевість, як осередок розвитку пішохідного туризму (табл.3.3).

Таблиця 3.3

**Медіа-план просування туру пішохідного туризму
«Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава»**

Носії	02				03				04			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Створення власного сайту	■											
Листівки, брошури	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Виставкова діяльність	■								■			
Соціальні мережі та Інтернет	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Засоби «директ мейл»	■		■		■		■		■		■	
Участь у порталах	■		■		■		■		■		■	
Пост-реклама	■		■		■		■		■		■	

Джерело: розроблено автором

Очікувані результати: поліпшення туристичного іміджу області, збільшення туристичних потоків.

Таким чином, автором запропоновано дводенну пішохідну подорож до Полонинських Бескид, а саме відвідування Полонини Боржава. Туристичний

похід середньої складності та протяжністю 30 км. Вартість даного туру на 2 дні для 1 особи становитиме 1262,24 грн., без урахування додаткових послуг.

Висновки до розділу 3

Визначивши проблеми та перспективи розвитку пішохідного туризму в Україні на прикладі Українських Карпат, було зроблено такі висновки:

1. Виділено проблеми та перспективи використання рекреаційних Українських Карпат. Основними проблемами які стримують розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону є: нестабільність законодавчої та нормативно-правової бази, особливо у частині ліцензування використання мінерально-сировинних ресурсів; надмірне використання та вичерпання природних ресурсів; надмірне використання й порушення відтворення лісових ресурсів; руйнування природних ресурсів внаслідок настання стихійних лих; недостатній контроль за використанням природних ресурсів (несанкціоноване вирубування лісів, використання кар'єрів, мисливство, рибальство).

2. Розроблено пішохідний тур «Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава» є інструментом розвитку пішохідного туризму в Карпатах. Він поєднує не тільки оздоровлюючу мету, а також знайомить туристів з історико-культурним надбанням регіону. Даний пішохідний тур, що є доступним для середньостатистичного українця, не тільки про критерію вартості, а по рівню фізичної підготовки.

Запропонована низка заходів для покращення туру «Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава»: відвідування заходів обласного та регіонального рівня, що направлені на ознайомлення та реалізацію туристичних послуг; інтернет-маркетинг та маркетингові засоби в соціальних мережах.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі представлені результати дослідження особливостей становлення пішохідного туризму в Україні: історія та перспективи розвитку. Найважливіші результати досліджень дають можливість зробити такі висновки:

2. Дослідивши сутність поняття пішохідного туризму ми визначили, що це один з видів спортивного туризму, що має на увазі під собою проходження маршруту по пересіченій місцевості без використання транспортних засобів. Перспективними видами розвитку пішохідного туризму в Україні являється хайкінг, трекінг, бекпекінг та теренкури.

2. Встановлено, що організація пішохідного туризму досить відповідальний процес та потребує ретельної підготовки. Тривалість і протяжність походів, графік проходження, природні перешкоди мають відповідати віковим можливостям учасників і підготовці групи.

За складністю піші походи можуть бути найрізноманітнішими – від екскурсій і походів вихідного дня до складних категорійних. А сам похід –

сприяє пізнанню навколишнього середовища, емоційному та соціальному розвитку людини.

3. Упродовж останніх років в Україні організовано і проведено низку національних та міжнародних заходів з пішохідного туризму. Пішохідний туризм поступово стає популярним, але слід зазначити, що політичний ситуація та стан економіки держави позначився також і на цій галузі суспільного життя.

4. Проаналізовано рекреаційні ресурси Українських Карпат. Природний рекреаційний потенціал Карпатського регіону в сукупності з вдалим географічним розташуванням в центрі Європи є вагомими елементом розвитку і того рівня відпочинку, який буде орієнтований не тільки на вітчизняного споживача, але і на іноземного туриста.

Карпати мають унікальні передумови для формування туристичного комплексу:

географічні - вигідне географічне розташування (регіон є воротами України до Західної Європи) створює певні переваги для швидкої інтеграції в європейські структури;

історичні - унікальність регіону, в якому збереглася висока культура господарювання, традиції та навички місцевого населення, у поєднанні з близькістю західноєвропейських країн, створюють передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов;

економічні - досягнуті сприятливі структурні зміни є важливою передумовою для поступового економічного зростання;

транспортний - з огляду на вигідне географічне розташування, розвинена мережа автомобільних доріг та залізниць може принести реальну користь регіону;

природний - наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин промислового значення, ландшафтно-кліматичних зон.

5. За результатами наших досліджень найбільш перспективним видом туризму, який пропонується організувати на полонинах Українських Карпат, є пішохідний туризм. Це пояснюється тим, що в межах полонин Українських Карпат велике значення мають основні фактори проведення пішохідного туризму. Вони мають високу пішохідну прохідність, чудову оглядовість, також на полонинах є горизонтальні майданчики, на яких можна поставити намет, на більшості полонин є джерела питної води, а також є можливість щроздобути дрова та розвести вогнище.

6. Проаналізувавши ринок туристичних пропозицій з надання послуг пішохідного туризму, можна підсумувати, що найбільш розвиненими регіонами пішохідного туризму є Західна Україна. Це спричинено наявністю сприятливих погодних умов та відповідного рельєфу. Проаналізовано туристичні підприємства та агенції України, що надають пішохідно-екскурсійні маршрути. Визначено, що їх ресурсна база є достатньою для розвитку пішохідного туризму області.

7. Виділено проблеми та перспективи використання рекреаційних Українських Карпат. Основними проблемами, що стримують розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону, є: нестабільність нормативно-правової бази, особливо в частині ліцензування використання надр; надмірне використання та виснаження природних ресурсів; надмірне використання та деградація лісових ресурсів; знищення природних ресурсів внаслідок стихійних лих; недостатній контроль за використанням природних ресурсів (несанкціонована вирубка лісів, розробка кар'єрів, полювання тощо). Подолання цих проблем допоможе вивести рекреацію в Українських Карпатах на якісно новий рівень. До пріоритетних напрямків розвитку відносимо формування конкурентної економіки гірських територій; розбудова транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури; розвиток туристичного потенціалу; забезпечення екологічної безпеки.

8. Розроблено пішохідний тур «Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава» є інструментом розвитку пішохідного туризму в

Карпатах. Він поєднує не тільки оздоровлюючу мету, а також знайомить туристів з історико-культурним надбанням регіону. Даний пішохідний тур, що є доступним для середньостатистичного українця, не тільки про критерію вартості, а по рівню фізичної підготовки.

Запропонована низка заходів для покращення туру «Вершинами Українських Карпат: Неймовірна Боржава»: відвідування заходів обласного та регіонального рівня, що направлені на ознайомлення та реалізацію туристичних послуг; інтернет-маркетинг та маркетингові засоби в соціальних мережах. Для просування даного туру найбільш дієвим, є поєднання реклами на власному Веб-сайті підприємства, та просування в соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. Харків : ХНАМГ, 2011. 367 с.
2. Блистів Т.В. Теорія і практика туристичних походів: навч. посіб. Л: НВФ «Українські технології», 2006. 132 с.
3. Богатов А.О. Організація спортивно-оздоровчого туризму. навч. посіб. Одеса.: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2013. 114 с.
4. Брухно Е. Л. Сучасний стан і проблеми розвитку оздоровчого туризму в Україні. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. 2016. С. 42–48.
5. В похід Карпатами. URL: <https://vprohid.com.ua/> (дата звернення: 11.04.2023).
6. Вишневський В.І. Чорногірська стежка як бренд українського пішохідного туризму. *Національний авіаційний університет*, Київ. 2021. С.17-25.
7. Гамкало М. З. Кікта А. Р. Особливості проектування закладів готельно-ресторанного господарства в Карпатському регіоні. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід*: тези доп. XIV Міжнародної наукової конференції. Львів. 2020. С.64-69.
8. Гірська споруда Українських Карпат. URL: <https://geomap.com.ua/uk-g8/887.html> (дата звернення: 03.04.2023).
9. Гірські масиви. *Karpatium*. URL: <https://karpatium.com.ua/hirski-masyvy/khrebetchornohora> (дата звернення: 14.04.2023).
10. Гора Берлебашка. *Karpaty.rocks*. URL: <https://karpaty.rocks/gora-berlebashka> (дата звернення: 14.04.2023).
11. Грабовський Ю., Кільницький О., Зажерило Р. Динаміка розвитку спортивного туризму на Херсонщині у другій половині ХХ століття та на початку ХХІ століття. *Актуальні проблеми юнацького спорту*. Херсонський Державний Університет. 2020. С. 80-85.
12. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна кига. Богдан, 2009. 304 с.
13. Гринявські гори. *Инчий Світ*. URL: <https://ynchyi-svit.com/product-wallpaper-hm.html> (дата звернення: 12.04.2023).

14. Грицак Ю.П. Організація самодіяльного туризму: навч. посіб. для студентів за напрямом підготовки «Туризм». Харків: Екограф, 2008. 164 с.
15. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посіб. Ч. І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: Едельвейс і К, 2015. 336 с.
16. Діденко О.А. Розвиток кластерних систем як засіб конкурентоспроможності національної економіки . *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 1. С. 37-42.
17. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2004. 192 с.
18. Євтушенко Я. В. Українські Карпати - базовий ресурс для розвитку пішохідного маршрутного туризму. *Стан і перспективи сучасного туризму: Матеріали IV Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, м. Суми, 6 грудня 2018 р.* С. 12.
19. Євтушенко Я., Чеснов А. Українські Карпати як ресурсна база розвитку пішохідного туризму. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2020. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/10768/1/УКР_АЇНСЬКІ%20КАРПАТИ%20ЯК%20РЕСУРСНА%20БАЗА%20РОЗВИТКУ%20ПІШОХІДНОГО%20ТУРИЗМУ.pdf (дата звернення: 15.04.2023).
20. Єрко А. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2013. № 6. С. 184-187.
21. Зінченко О. А., Біла А.А. Стан та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 4(1). С. 49-53.
22. Зюзін С. Ю. Рекреаційний потенціал полонин Українських Карпат. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.- та г. наук : 11.00.11. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2021.
23. Зюзін С. Ю., Андрейчук Ю.М., Рожко І.М. Організація рекреаційного природокористування на полонинах масиву Чивчин Українських Карпат. *Науковий вісник ХДУ, Серія Географічні науки*. Херсон, 2018. Вип.8. С.244-250.

24. Інтерактивна мапа колиб та туристичних притулків в Українських Карпатах. *Dovkola*. URL: <https://dovkola.media/interaktyvna-mapa-kolyb-ta-turystychn/> (дата звернення: 19.04.2023).
25. Історичні основи екологічного туризм. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https://geology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/KSEHT-Тема3.doc&wdOrigin=BROWSELINK> (дата звернення: 11.04.2023).
26. Карпатські хребти: Мармароси. *GorganyPRO*. URL: <https://www.gorgany.com/pro/marmarosy/> (дата звернення: 12.04.2023).
27. Карпатські хребти: Чивчинські гори. *Gorgany PRO*. URL: <https://www.gorgany.com/pro/chyvchynu/> (дата звернення: 12.04.2023).
28. Карти Українських Карпат. URL: http://www.rastermaps.com/?page_id=77. (дата звернення: 05.04.2023).
29. Клід В. Туризм Карпати. URL: https://www.academia.edu/11389191/Туризм_карпати (дата звернення: 12.04.2023).
30. Кляп М., Шандор Ф. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 334 с.
31. Колотуха О. В. Спортивні рекреаційно-туристські ресурси України. К.: Федерація спорт. туризму України, 2006. 208 с
32. Колотуха О.В. Геопросторові аспекти пішохідного туризму. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*, 2019. 2(1) с. 6-17
33. Колотуха О.В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/node/645> (дата звернення: 28.02.2023).
34. Котляр Н.В. Рекреаційні умови та ресурси Українських Карпат: сучасний стан та перспективи використання. дип..... на здобуття вищ.ос. бакалавр. Київ, 2020. 60 с.
35. Кухтій А.О., Лабарткава К.В. Краєзнавчо-туристські ресурси: лекція для студентів спеціальності 073 «Менеджмент». *Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського*. 2020. 17 с.

36. Логінов А.В. Особливості пішохідного туризму. СВ-Астур. 2019. URL: <https://svastour.ru/articles/puteshestviya/vidyturov/osobennosti-peshekhodnogo-turizma.html>. (дата звернення: 31.03.2023).

37. Лужанська Т. Ю., Махлинець С. С., Тебляшкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб./ За редакцією д. г. н., професора Волошина І. М. К.: Кондор, 2008. 385 с.

38. Особливості організації пішохідних походів. URL: https://www.yaneuch.ru/cat_107/osoblivost-organzac-pshohdnh-pohodv/325483.2449091.page1.html (дата звернення: 05.04.2023)

39. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. К.: Академвидав, 2010. 248 с.

40. Петрова Л., Третьак П. Природно-заповідний фонд Українських Карпат. *Праці наукового товариства ім. Шевченка*. 2003. № 5. С.247- 256.

41. Піший туризм: опис, екіпірування, переваги і недоліки. Туризм і подорожі. URL: <https://zclub-caspian.ru/turizm-stati/> (дата звернення: 31.03.2023).

42. Піші походи з Кулуар 2023. URL: <https://kuliarpohod.com/ua/articles/interesting/pohod-hiking-trekking/> (дата звернення: 12.02.2021)

43. Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії. URL: <https://www.tkg.org.ua/node/18617> (дата звернення: 31.03.2023).

44. Полонина Менчул. «Гірська Тиса». URL: https://tisa.uz.ua/ua/top_10_mists_yasinskoyi_dolini_yaki_varto_vidvidati/polonina_menchul (дата звернення: 14.04.2023).

45. Похід по-сучасному: що таке трекінг, хайкінг і бекпекінг. URL: <https://mixsport.pro/blog/pohodnyj-sport-po-sovremennomu-cto-takoe-trekking-hajking-i-bekpeking> (дата звернення: 31.03.2023).

46. Реалізація ідеї формування туристичних маршрутів Карпатського регіону / І. В. Свида, М. -. Микита // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Економіка; збірник наукових праць / редкол.: В. П. Мікловда, М. І. Пітюлич, Н. М. Гапак та ін. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. Вип. 1 (38). С. 254–257.

47. Рожко І.М. Рекреаційна оцінка гірських природно-територіальних комплексів для потреб туризму (на прикладі

Українських Карпат): Дис.. канд. геогр. наук: 11.00.11 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2000. 198 с.

48. Розвиток та перспективи становлення різних видів сільського туризму в регіоні. URL: <https://tourism-book.com/pbooks/book-35/ua/chapter-1689/> (дата звернення: 05.05.2021).

49. Романів П. Аспекти організації пішохідного туризму у Волинській області. *Вісник львівського університету. Серія географічна*. 2013. № 43. Ч.1. С. 68–81.

50. Спортивні види туризму: навч. посібник / уклад. Лясота Г.І. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 181 с.

51. Технічний регламент з пішохідного туризму. К.: Федерація спорт. туризму України, 2018. 44 с.

52. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 ч. Л. : ЛДУФК, 2012. Ч. 1. 150 с.

53. Ткаченко Г.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-е видання . К.: КНТЕУ, 2009. 463с.

54. Трекінг, хайкінг і бекпекінг - а чи є різниця?. URL: https://www.probag.com.ua/uk/review-bag/104_backpacks-hiking-trekking-backpacking.html (дата звернення: 12.04.2023).

55. Туристичний клуб Маршрут. URL: <https://ukr.marshrut-club.com/about> (дата звернення: 14.04.2023).

56. Туристично-інформаційні центри України. URL: http://www.touristinfo.sitegist.net/ru/about/TIC_Ukraine/ (дата звернення: 20.04.2023)

57. Українські Карпати . URL: [geografiamozil2!\(jimodofree.com\)](http://geografiamozil2!(jimodofree.com)) (дата звернення: 12.04.2023).

58. Українські Карпати.. *Nina.az*. URL: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/Українські_Карпати.html#Рельєф (дата звернення: 03.04.2023).

59. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. К.: Вища школа, 2002. 195 с.

60. Фокін С. Небезпеки туристського походу. Завуч. 2003. № 5, С.6-7.

61. Хайкінг, трекінг, туристичний похід - що це і в чому різниця. URL: <https://kuliarpohod.com/ua/articles/interesting/pohod-hiking-trekking/> (дата звернення: 12.04.2023).

62. Характеристика туристичних ресурсів окремих територій на прикладі Карпатського регіону та Буковини. URL:

https://studopedia.su/5_5247_harakteristi_ka-turistichnih-resursiv-okremih-teritoriy-na-prikladi-karpatskogo-regionu-tabukovini.html
(дата звернення: 05.04.2023).

63. Хімінець В.В. Стійкий розвиток туристично-рекреаційного комплексу у карпатському регіоні. *Проблеми матеріальної культури. Економічні науки*. 2018. С.71-76.

64. Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посіб. 2-вид., перероб. та доп. К.:Альт прес, 2008. 280 с.

65. Green - travel. URL: [Піші прогулянки, Піші прогулянки, Автомобільні поїздки, Альпінізм, Скелелазіння, Розваги на відкритому повітрі - Зелені подорожі на свіжому повітрі \(green-travel.biz\)](https://green-travel.biz) (дата звернення: 14.04.2023).

66. Kilnitskyu O., Grabowski Y., Stepanyuk S. , Horodynska I. Dynamics of development of walkingtourism in Kherson and Mykolaiv regions in thesecond part of XX and at the beginning of XXI century. *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwakultury fizycznej i sportu w XXI wieku*. Bydgoszcz, 2017. С. 203–215.

67. MountDay. URL: <https://mount-day.com/ua> (дата звернення: 11.04.2023).

Додаток А

Водоспади Українських Карпат

Водоспад	Висота падіння	Локалізація
Манявський	16 м	С. Манява
Великий і Малий Гук	15 м і 2 м	с. Шипіт (Шепіт) Косівського р-ну
Женецький	15 м	7 км від с. Татарів
Лужківський	14 м	С. Великий Рожан
Прутський	14 м	На східному схилі від г. Говерла
Шипіт	14 м	с. Пилипець
Дзембронські	10 м	8,5 км, від с. Берестечка (Дземброня)
Воєводин	9 м	Біля с. Тур'я Поляна
Бухтівецький	8 м	с. Букове Надвірнянського р-ну
Пробій	8 м	м. Яремче
Салатручіль	8 м	Біля с. Бистриця
Кам'янка	7 м	Біля с. Кам'янка
Кам'янка (Синевир)	6 м	с. Синевирська Поляна
Яворівський Гук	6 м	С. Яворів, Косівського р-ну
Гуркало	5 м	Біля с. Корчин
Сріблясті	5 м і 3 м	С. Шешори
Черник	5 м	С. Черник
Лумшорські	4 м	С. Лумшори

Джерело: розроблено автором матеріалами [40]

Озера Українських Карпат

Озера	Висота над рівнем моря	Локалізація
Бребенескул	1801 м	Масив Черно гора
Брецкул	1750 м	Масив Черногора, схил г. Брецкул, Рахівський р-н
Несамовите	1750 м	Масив Черногора, схил г. Туркул, Рахівський р-н
Верхнє	1628 м	Масив Черногора, Рахівський р-н
Драгобратське	1600 м	Масив Свидовець, схил г. Близниця, Рахівський р-н
Герешаска	1577 м	Масив Свидовець, схил г. Догяска, Рахівський р-н
Нижнє	1515 м	Масив Черногора, г. Шурина-Гропа, Рахівський р-н
Марічейка	1510 м	Масив Черногора, г. Шурина-Гропа, Рахівський р-н
Апшинець	1487 м	Масив Свидовець, Рахівський р-н
Ворожеська	1460 м	Масив Свидовець, Рахівський р-н
Озірце	1000 м	Масив внутрішні Горгани
Синевир	987 м	С. Синевирська Поляна
Ворочівське	700 м	с. Ворочеве
Синє	600 м	Масив Синяк
Липовецьке	526 м	Масив Тупий

Джерело: розроблено автором матеріалами [40]

Додаток В

Об'єкти ПЗФ Українських Карпат

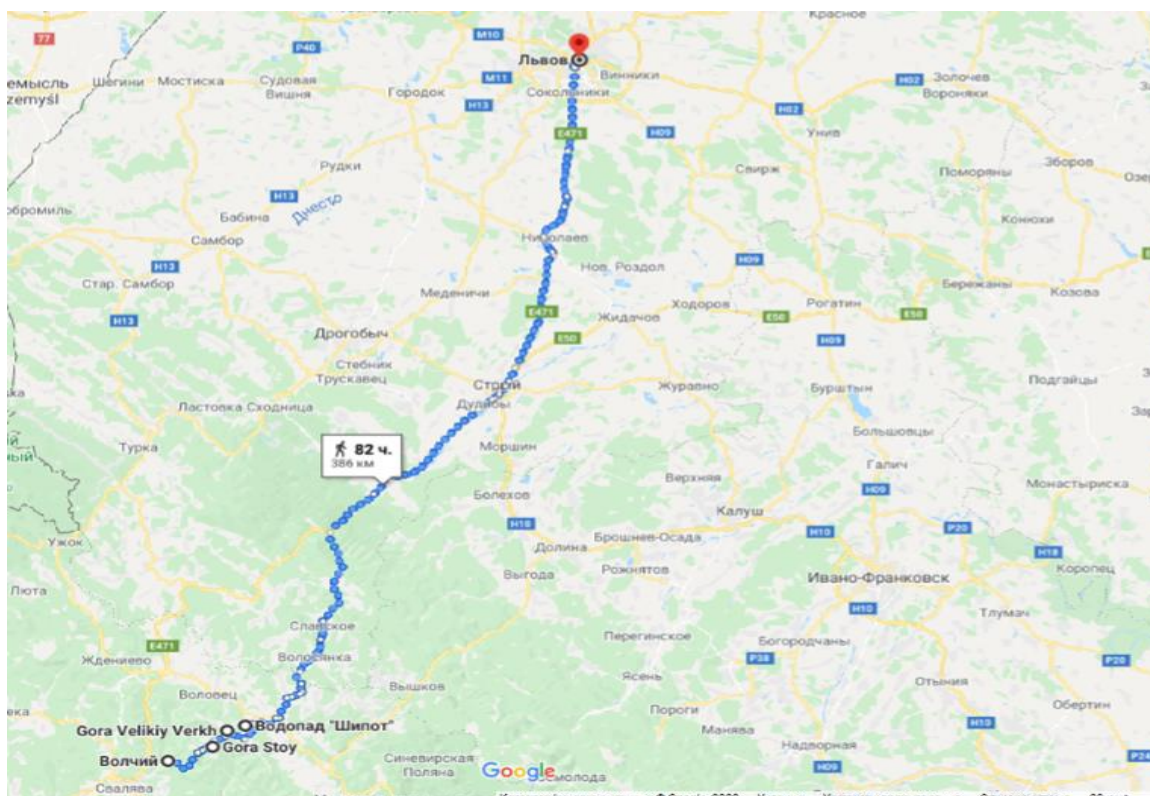
Національні природні парки	
Вижницький	Вижницький район
Сколівські бескиди	Дрогобицький, Сколівський та Турківський райони
Гуцульщина	Косівський район
Синевир	Міжгірський район
Карпатський	Верховинський район та територія Яремчанської міської ради
Ужанський	Великобerezнянський район
Природні заповідники	
Карпатський біосферний	Виноградівський, Рахівський, Тячівський та Хустський райони
Горгани	Надвірнянський район
Регіональні ландшафтні парки	
Верхньодністровські Бескиди	Старосамбірський район
Поляницький	Долинський район
Надсянський	Турківський район
Черемошський	Путильський район

Джерело: розроблено автором матеріалами [40]

Технологічна карта

1. Назва туру – «Вершини Українських Карпат: Неймовірна Боржава».
2. Вид туризму – автобусний, пішохідний, пізнавальний.
3. Категорія складності – перша.
4. Строки проведення походу — 2 дні/1 ніч .
5. Сезон: квітень-жовтень.
6. Туристичний маршрут: Львів — с.Вовчий- г.Стій - г.Великий Верх- водоспад Шипіт-с. Вовчий- Львів.
7. Форма організації: організований .
8. Склад групи: 10 дорослих осіб + супроводжуючий.
9. Кілометраж пішої частини маршруту: 30 км .
10. Вартість туру: 1262,24 грн.

Туристичний маршрут: Львів — с.Вовчий- г. Стій — г. Великий Верх-водоспад Шипіт - с. Вовчий - Львів.

Джерело: розроблено автором

**Технологічна карта туру пішохідного туризму
“Таємниці Полонинських Бескидів: Неймовірна Боржава”**

Місця зупинок	Об'єкти показу	Основний зміст інформації
Львів	-----	-----
с.Вовчий	Форелеве господарство «Ждимир»	На ставках категорично заборонено рибалити зі своїми вудками. Оскільки форель - риба гірська, то вода в ставках досить холодна. Крім лову форелі, пропонують також покататися на квадроциклах, зловити диких птахів, прогулятися по лісі або піднятися в гори. У будь-якому випадку, відпочинок буде незабутнім.
Полонинські Бескиди	Полонина Боржава	Гірський масив на Полонинському хребті в Українських Карпатах, між річками Вічею, Боржавою, Ріпінкою та Рікою. Боржава є найдовшою полониною Закарпаття (близько 50 км).
	Гора Стій	Найвища вершина Боржавського масиву (1681 м) на південно-західному відрозі хребта. На західних схилах розташовано заказник державного значення Росішний. На північних узбіччях гори є котел льодовикового походження.
	Гора Великий Верх	Вершина у масиві Боржави (1598 м). Розташована на межі Воловецького і Міжгірського районів Закарпатської області, на південний схід від смт Воловця.
	Водоспад Шипіт	Один з найвідоміших і найкрасивіших водоспадів Українських Карпат, має 5 каскадів, висота — 14 м. Розташований недалеко від села Пилипець, легкодоступний для відвідувачів.
Львів	-----	-----

Джерело: розроблено автором